

VYCHOVATELSKÉ LISTY.

ČERVENEC 1908.

ČÍSLO 7.

Náboženství a mravní čistota.

Z knihy E. Ernstové „Elternpflicht“ se svolením autorovým přeložil Fr. Pelan.

Křesť činí dítě dítětem Božím. — Křesťanský otče! Neb křesťanská matko! Pamatuješ se na onen slavný den, kdy dítě tvé bylo přineseno ke křtu svatému a pak ti vloženo do náručí? S posvátnou úctou patřila jsi na malou tu bytost a se zbožnou úctou tiskla jsi rty své na útlé čelo; vědělať jsi: „Nyní jest dítě mé dítětem Božím, jeho duše ozdobena jest milostí posvěcující, jeho malé srdce jest chrámem Ducha svatého.“ A slibovala jsi: „Tak to má zůstat; o to budu pečovat.“

(Povinnost náboženské výchovy.) — Tak to bylo správné. Bůh ti daroval dítě, které stvořil pro sebe; když pak ti dal podíl na tomto díle jeho všemohoucnosti, tedy ti zároveň uložil, bys je vedla k Němu. Bůh sám šel ti vstříc a na křtu posvětil duši dítěte tvého; nyní skrze milost žije v něm, a tvou úlohou jest tento svatý svazek, náboženství, v duši tvého dítěte zachovat a stále vroucnějším činit — dítě nábožensky vychovávat. Jen když tak je vychováš, potkají se s výsledkem tvé námahy o zachování čistoty srdce a přivyknutí čistotě. Bůh jest zdrojem čistoty; On musí býti též nejvyšší pohnutkou v boji proti hříchu a jeho bytost působí mocněji na vůli než všechny důvody rozumu, než všechny ohledy světské.

(Moc náboženské výchovy.) — Náboženská výchova naplní srdce dítěte bázní Boží, onou bázní, která plyne z vědomí, že Bůh vše vidí a slyší, že zná i nejtajnější myšlenky. Náboženská výchova uvědomuje dítěte o ceně jeho nesmrtelné duše, která jest k obrazu Božímu stvořena, krví Syna Božího vykoupěna, v níž Duch sv. přebývá a působí; náboženská výchova konečně budí v dítěte touhu mravně čistým životem Bohu se líbiti, by jednou mohlo mít podíl na věčných radostech nebeských.

(Síla katolického náboženství.) — Katolické náboženství má velikou sílu, by vzbudilo v duši čistotu. Mnohonásobné jsou prostředky, jež dává statečnému, by neklesl, jakož i tomu, kdo po prvním pádu zase se vzchopí a dále chce kráčet v lítosti a pokání. — Hluboko zasazuje do srdce dítěte počátek moudrosti: bázeň Boží; učí je bděti nad svými myšlenkami, slovy a skutky; ve snaze po andělské ctnosti ukazuje mu anděla zla, jenž mu chystá překážky a nebezpečí, ale ukazuje mu i dobrého anděla po jeho

boku, který úsilovněji pečuje o jeho blaho než onen o jeho zkázu. Při zpovědi žádá účty z věrnosti. Hrozí věčnými tresty pekelnými tomu, kdo umírá v hříchu smrtelném. Ve svých napomenutích, utíkati před zlou příležitostí a modliti se s plnou důvěrou o pomoc s hůry, udává prostředky, jak možno vymaniti se ze zděděné porušenosti. Staví před oči křesťanů nevyrovnatelný obraz ctihodné čistoty Boha-člověka, jak předně září v překrásných předobrazích Starého Zákona a pak v plnosti Zjevení, obraz, jenž cele provanut jest duchem neskonale čistoty.

(Čtení Písma sv.) — O Písmu sv., které věci přirozených nepředvádí vždy způsobem odpovídajícím věku dětskému, moudře nařizuje, by kniha knih nebyla dáována do rukou nedospělé mládeže v originálu a tím méně bez potřebné přípravy a výkladu.¹⁾

(Nejsv. svátost oltářní.) — Ve svátosti oltářní, „pokrmu vyvolených a víně plodícím panny“,²⁾ slibuje církev všem, kdož se v ní s Kristem spojují, božskou milost, v častém pak přijímání slibuje nevyčerpateľný zdroj čistoty. „Duše Kristova, posvěť mne; tělo Kristovo, spasiž mne; krvi Kristova, napojíž mne“, učí se modliti. Ve spojení s božskou láskou pomáhá mocněji než vše ostatní přemáhati „jiný zákon v údech“ a podrobovati jej zákonu ducha.

(Úcta přesvaté Panny.) — A pak úcta neposkvrněné Panny! Jak mocně jí církev povzbuzuje k ochraně a k pokroku ve ctnosti čistoty! Maria, neposkvrněná, která potřela hlavu hadovu, jaký to vznešený vzor! Maria, matka krásného milování, ochrana ohrožené nevinnosti! Maria, stojící na pravici Boží, „v rouchu pozlaceném, v oděvu stkvoucím“³⁾ — mocná přímlyvkyně za dosažení nevinnosti! Rozmanité pak jsou i pobožnosti, jež církev doporučí a koná k uctění Panny Marie. Připomenuty buďtež jen pobožnosti májové, jež zvláštním způsobem dovedou půvab jara zasvětili jako hold nejkrásnější a nejmilostnější z žen, a pak mariánské kongregace, ukládající svým členům věrné plnění všech křesťanských povinností dle vzoru a příkladu Marie.⁴⁾ — A v tom všem nic hrdého ani násilného, nýbrž spíše něžné povzbuzení k radosti, péče o ušlechtilé počitky krásnou formou, barvou, plastikou, tonem a řečí! Proto není také lidí šťastnějších, svobodnějších, veselejších nad katolické křesťany!

(Schopnost k náboženské výchově.) — Bůh jest nekonečně dobrotivý! Dříve ještě, než ti, křesťanský otče, křesťanská matko, vložil tvé dítě do náručí, uzpůsobil tě tvou vlastní výchovou, mnohými pokyny, jež jsi čerpala z příslušných knih, k jeho náboženské výchově. Ve svátosti stavu manželského dal ti k tomu svou zvláštní milost. Slovem církve, výkladem evangelia a dobrou knihou byla jsi poučena o vážné povinnosti rodičů k dětem. Pak přišel čas, kdy mohla jsi čekati, že budeš požehnána dítětem. V tvém srdci vzkličila láska a něha, již jsi dosud nepoznala, a tiše sepjala jsi ruce své — vroucí modlitba díky vystupovala k Bohu. Stala jsi se horlivější v plnění svých náboženských povinností, laskavější k chudým a nuzným; počala jsi žíti sebezapíravěji a snažila jsi se, bys opanovala

¹⁾ Protestanté přidávají se nyní většinou též k tomuto názoru.

²⁾ Zach. IX. 17.

³⁾ Žalm 44. 10.

⁴⁾ Byli lidé, kteří chtěli vytýkati kultu mariánskému, jakoby lidské mateřství stavěl na nižší stupeň, když vzdává všechnu úctu Panně, která počala z Ducha sv. — Jakoby nejvyšší vyznamenání na jedné straně muselo znamenati zmenšení úcty na druhé straně! Jakoby nečerpalo lidské mateřství svého největšího posvěcení pro všechny časy odtud, že jedna vyvolená mohla se státi matkou Syna Božího, aniž by pozbyla svého panenství!

chyby své povahy; vždyť tvé dítě mělo být dobrým, mravním, čistým. A odkud vzalo se toto tvé přání? Odkud vznikla snaha po dobrých skutcích zbožnosti, lásky k bližnímu, sebezapírání? Od Boha samého, „jež působí v nás chtění a dokonání“.¹⁾ Nejen tvůj cit, ale i tvůj rozum pravily ti, že náboženství a náboženské úkony jsou tu nezbytnými.

(Dobří rodičové nemohou připustiti výchovy beznáboženské.) — Či chtěla bys náležitě k onomu, v našich dobách bohužel nikoliv malému počtu „vzdělavců“, kteří v náboženském přesvědčení tak jsou kolísavými, kteří — buď vlastní neb cizí vinou — se domnívají, že ve formách křesťanských nemohou pro sebe více nalézt důvodu a síly, by mohli věřiti? Jako dobrý otec, dobrá matka, budeš si zajisté přát, by tvé dítě naučilo se kráčet po téže cestě, po níž bys kráčela jako dobré, šťastné dítě křesťanské rodiny. Neodvážíš se své tolik milované dítě učiniti „tulákem a poběhlíkem“ na této zemi; nebudeš v stavu odejmouti mu otěže, jež víra dává vášním.

Ovoce beznáboženské výchovy, jak je občas v hrozné podobě objevují jednání soudní, jest ti známo. Slyšela jsi o dítkách, které vyrostly Bohu nepoznávše a v mladistvém věku musily být odsouzeny jako vražedci a cizoložníci. Hrozíš se nad takovým ovocem. Víš: „Kdo z kulturní práce vylučuje nábožensko-mravní ideál života, přetíná její životní nerv a fysicky i morálně úplně lidstvo mrzačí.“ Má ovšem i náboženství své nehodné vyznavače, bez šlechetného smýšlení, bez čistých mravů. Ty však jsi dosti rozumnou a spravedlivou, bys proto netupila náboženství samého, tohoto vznešeného vůdce. Náboženství, pojato vnitřně jako duch víry, správně projevováno jako opravdová služba Bohu a bližnímu, něžně pěstováno dle vzoru věčné krásy kryje se neomylně s pojmem mravní čistoty a životního štěstí. Proto tvé dítě má být vychováno nábožensky!

(Začátek křesťanské výchovy.) — Stojíc u jeho postýlky, děláváš jemně na jeho čele znamení svatého kříže; dítě neví ničeho o tom, však Bůh to vidí a žehná jemu i tobě. Dítě vidí se tě modliti a tu pohybuje též svými drobnými rty. Brzy naučí se vyslovovati svatá slova modlitby, která mu zřetelně a pomalu předřikáváš. Ukřižovaný Spasitel, božské dítě na rukou Matky, přidružují se k jeho představám. Též zbožné obrazy jsou ti na pomoc. Volíš nejjednodušší, nejkrásnější, bys je v srdečné rozmluvě dítěti vysvětlila: příběh o Josefovi, dětství Ježíšovo, příběh o marnotratném synu, o ochraně anděla strážného, zastavení křížové cesty. Takovým způsobem spojují se záhy pocity lásky a úcty k rodičům s pocity lásky a důvěry k Bohu. Jako Spasitel chce, tak chtějí i oni, by dítě bylo dobrým a čistým. V jeho dětských modlitbách vyjádří asi tyto myšlenky: Dobrý Ježíšku, učiň mne zbožným, čistým, poslušným; Panno Maria, pros za mne v životě i při smrti mé.

I když dítě nyní tomu ještě nerozumí, způsobí mu později taková modlitba z úst jinocha neb muže útěchu a posilu ve chvílích nebezpečí. Žádné dlouhé modlitby k odřikávání! I Otčenáš z počátku jen po částkách, při každé ranní a večerní modlitbě pouze asi jednu prosbu. Při tom navádíš dítě, by své záležitosti a potřeby vyjadřovalo vlastními a nejjednoduššími slovy, aneb by je připojovalo k prosbám Otčenáše. Tehdy, když dítě

¹⁾ Fil. II. 13.

z vlastního popudu pěly: „Hosanna Synu Davidovu!“ řekl o nich Spasitel: „Z úst dítek a prsou požívajících připravil jsi mi chválu.“¹⁾

Modlitba musí se záhy státi životem a život modlitbou; jinak nemá ceny a nikdy nedovede opanovati smyslnosti a získati ctnosti.

(Domácí modlitby.) — Pilně přidržujž dále dítě k uctivému konání krátkých domácích modliteb, modlitby ranní, večerní, před a po jídle. Modlití se večerní modlitbu se svými dítkami, jest, křesťanská matko, tvou svatou povinností, kterou jen pro velmi důležité jiné povinnosti smíš vynechati. Při této příležitosti vyslechněš jejich malá vyznání; můžeš všechnu svou lásku, která plyne ze spojení s Bohem, zasévatí do velice úrodné půdy, lásku, která i v takových okamžicích na sebe zapomíná a se odřiká, by myšlenky a city dětské vedla k Věčnému, Vševědoucímu a Nejsvětějšímu, jenž tu žije a žiti bude jako ochránce tvých maličkých, když ty sama nebudeš jim více na blízku.

(Chrám a kněz.) — Tu a tam vezmeš již maličké na kratší bohoslužby, učíš je, by chrám považovaly za místo svaté a tam se vždy zbožně a slušně chovaly — dle příkladu dobrých dítek Otce nebeského a nikoliv dle dítek zlých a nezbedných. Vštěpuj jim úctu před knězem, a to tím více, čím více naše doba usiluje ji zlehčiti a jejich lidské slabosti bez míry zveličiti.

(Proč jest dětem vštípiti bázeň Boží?) -- Chyby a nezpůsoby dítky, jeho hněvivost, svéhlovost, náklonnost ke lži, jsou ti rovněž mocnou pobídkou, bys hluboko do jeho duše vštípila počátek moudrosti — bázeň Boží. „V nitru jest neviditelný odplatitel zla; dbej hlasu jeho. Jsou vnitřní nepřátelé; proti těm musíme bojovati.“ Jako zbraň proti zlu budiž ti u dítky častá vzpomínka na svatou vůli Boží.

Domácí řád vychovává v dítkách křesťanskou vážnost života, jež se projevuje jak přímým sebezapíráním a odřikáním věcí i jinak dovolených (postem, zdržováním se hlučných radovánek v neděle a svátky, v postě a v adventě), tak i snášením obtíží a bolestí. „Jsou to následky hříchu; jsou užitečny, bychom se naučili přemáhati.“ Všechny tyto vážné a vznešené mravní zásady mají býti záhy nejjednodušším způsobem vštěpovány do vědomí dítky, aniž by tím byla nějak rušena jeho přirozená bezstarostnost. I zákon smrti může se naučiti znáti dle slov Páně: „Bděte a modlete se, neboť nevíte dne ani hodiny.“

Ctnost čistoty má úlohu velice obtížnou; proto musí býti silnou a dítky již záhy musejí se učiti okoušeti blahodárné trpkosti, která jest jádrem křesťanského života a potravou křesťanského sebezapírání. — Vidí-li pak dítě ještě, jak otec a matka věrně plní všechny své povinnosti proto, by se Bohu zalíbili, a jak se takto „modlí bez ustání“, tu sémě náboženského života zdárně jest opatrováno a z něho, jako lilie na zavlažované louce, skromně pučí čistota, ukazujíc bílé květy, jež v brzku ji mají okrášliti. (Dokončení příště).

¹⁾ Při učení modlitbám udává se toto pravidlo: Sotva, že dítko počne chápati, říká matka před ním nějaké krátké modlitby veršované (jako je na př.: Andělíčku, můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku), učí je dělati kříž a posíláti Pánu Bohu políbení. Ve čtvrtém roce možno začíti s Otčenášem a Zdrávasem; jednotlivé prosby třeba vyložiti. V pátém a šestém roce možno teprve cvičiti ostatní modlitby: Věřím v Boha, Anděle Boží, Zdrávas Královno a Desatero. Předřikávat a nutit dítě, by slova opakovalo, není správným; ať se matka modlí hlasitě a dítě za nějaký měsíc naučí se novým modlitbám hravě.

DR. JOS. AL. OPLETAL.

Lokalisace duševních schopností a konů.

(Pokračování.)

Přihledněme ke čtyřem domněnkám (na str. 217 uvedeným) zevrubněji a přijdeme mimoděk ke správnému závěru.

Je-li parallelismus pravdivý, pak musí býti předně naprostá matematická úměrnost mezi dokonalostmi mozkovými a schopnostmi duševními, mezi dokonalostí mozkovou a dokonalostí intelligence. Úměrnost musí býti tím více patrna, má-li monismus býti oprávněným. Je tomu tak? Na úměrnosti de facto také své theorie budují. Zkoumejme poněkud domnělou úměrnost! Není-li jí, boříme eo ipso domněnkám těch teorií půdu pod nohama.

U zvířecích druhů je sice všeobecně (ne v jednotlivostech!) pozorovati jistý postup instinktů a zvířecí „intelligence“, jež více nebo méně odpovídá rozvoji nervové soustavy. Připouštíme. Ale nejedná se tu o duševní život! Jeví se zvláštní vývoj mezi mozkiem opice a člověka — a jak různé schopnosti! Jakého měřítka, prosím pěkně, lze užití při podobném srovnání? Od čeho v mozku závisí schopnosti? Od množství a rozsahu hmoty, jako je úměrná síla ústroje obyčejně se hmotou¹⁾ na př. u svalů, ač i tu je vše jen přibližné? Avšak divocí národové neměli menší mozky než národové — moderní, jak možno posouditi z nalezených lebek. Spíše je patrný opak!²⁾ Dle nálezů by schopnost kranická žlutého plemene převyšovala schopnost plemene evropského. Číňané by byli méně intelligentní než černoši Dahomeye.³⁾ Eskymáci a Pařížané téměř stejní.⁴⁾ Proto se opouští tato hypotese a vyhledala se jiná: intelligence je úměrná s tíží mozku. Váží se mozkové polokoule různých zvířecích druhů a srovnávají se se schopnostmi zvířat. Leč ani tato domněnka — neprospěla. Dle výpočtů by na př. pes (jehož mozek není těžší než berana) nebyl „intelligentnější“ než beran, daleko „neintelligentnější“ než osel a vůl. Slon by byl asi třikrát „intelligentnější“ nežli člověk, maje mozek asi třikrát těžší a pod. Mohlo by se snad říci, že to platí jen u tvorů téhož druhu? Nikoli! Na příklad u člověka váží mozek ženy mnohem méně než muže a přece často je žena stejně intelligentní, ba mnohem intelligentnější než muž. Mozek Číňanů je daleko lehčí, než Evropanů a přece nikdo nepopírá intelligence Číňanů. Rozdíl tíže mozkové u dvou různých plemen o stejných schopnostech intelektuelních může býti až dvojnásobný! Ku př. mozek Cuvierův vážil 1830 gr., kdežto mozek lesní ženy nevážil ani 822 gr. Také u téhož plemene jsou rozdíly. Slavný Broca uvádí příkladem člověka, jehož mozek vážil 940 gr a Boyden uvádí jiného, jehož mozek vážil jen 864 gr.

¹⁾ Waldeyer pravil na 26. sjezdě anthropologů něm. r. 1895: „Přese všechno úsilí nemožno stanoviti poměru mezi obsahem mozku, váhou jeho a činností duševní. Přece však průměrně možno souditi z většího mozku na větší nadání majetníka.“

²⁾ Leibnitz měl velmi malou lebku, jak podal Waldeyer na 33. sjezdě anthrop. v Dortmundu.

³⁾ Topinard stanoví pro černochy africké průměrnou váhu mozku 1218 gr, Ira Russel pro Severoameričany 1331 gr, Číňany 1430 gr, u Kulis, u Hindu 1171 gr. Ovšem jsou tito menší postavy. Mozek slonův váží až 5430 gr.

⁴⁾ Ve střední Evropě váží průměrně mužský mozek 1372 gr, ženský 1231 gr.

Pravda, slavní muži měli velmi často těžší mozky, nežli je střední váha mozková, kterou udává Broca 1321 gr. Tak na př. je známa tíže mozků: Cronwella 2231 gr, Byrona 2231 gr, Turgeněwa (65 let) 2020 gr, Cuviera (30 let) 1830, Abercrombiea (64 let) 1780, Thackeraya (50 let) 1660 gr, Spurzheima (56 let) 1560 gr, Helmholtza (73 let) 1500, Gaussa (78 let) 1490 gr, Schillera 1785 gr, Broca 1484 gr. Ale jsou také příklady, kde tíha mozku obyčejného člověka je až o 200 gr větší, než ona průměrná tíha. Kromě toho jsou také mnozí slavní muži, jichž váha mozku je menší než střední tíha vyžaduje, na př.: Gambetta ani 1160 gr, což je tíže mozku obyčejně u sedmiletých dětí!, nebo tíže, kterou udávají učenci u idiotů! Hausman (znamenitý mineralog) měl mozek vážící jen 1226 gr, Tiedemann (anatom) 1254 gr. Jak malé hlavy měli: Raffael, Voltaire, Cartesius, Leibnitz! Může tedy někdo býti velikánem duševním, i když by měl — málo mozku: jaká útěcha těm, již chtějí býti intelligentní! — — — Proslulý anatom Wagner srovnal 964 tíží mozkových, v pravdě authentických a dospěl k závěru: z velikosti mozku na rozumové schopnosti nelze souditi.

Ba, ni u téhož individua se nejeví větší schopnosti, zvětšuje-li se mozek. Mozkové ústroje se zvláště vyvíjí v útlém mládí, kdy vývoje intelektuelního není takřka znáti. Po 6 měsících se váha mozku zdvojnásobí; o 2 létech je tíže mozku trojnásobná. Rozum dítěte však, rozvíjí se stejnoměrně. Začne se vyvíjeti o sedmi létech, kdy se právě zdá, že je vzrůst mozku menší. Zvláště se rozum vyvíjí od 14 do 20 let. Váha mozku zůstane po několik let beze změny, potom se ponaáhlu menší až do stáří. Schopnosti organické (paměť, smysly, obrazotvornost) jsou snad v největším květu mezi 14—20 léty. Rozum však se rozvíjí, kdy tíže mozku — klesá. Boyd stanovil tabulku vzrůstu tíže mozkové, jež všeobecně přijata:

Střední váha mozku zrozeného dítěte	331	gramů
dítěte o 3 měsících	493	"
o 3—6 měsících	603	"
6 měs. — 1 rok	777	"
1—2 léta	942	"
2—4 "	1097	"
4—7 "	1140	"
7—14 let	1302	"
jinocha 14—20 let	1374	"
mladého muže 20—30 "	1366	"
muže 30—40 "	1357	"
" 40—50 "	1352	"
" 50—60 "	1343	"
starce 60—70 "	1315	"
" 70—80 "	1289	"
" 80—90 "	1282	"

Kdyby tíže mozku odpovídala inteligenci člověka, měli bychom inteligenci při 1200, 1300, 1500, 2000 gr. Toho však nelze připustiti.

Proto Haller snažil se nahraditi absolutní váhu mozku, tížemi poměrnými. Dle něho je měřítkem intelligence: tíže mozku v poměru s postavou a tíhou celého těla u téhož individua. Sám uznává, že nelze požadovati stejného mozku u malých a velikých lidí, u slona a kanárka. Ač by se tato metoda zdála rozumnější, přece je chatrnou. Proč by se měla intelligence, mozek řídit dle těla jednotlivcova? Dejme tomu, že týž

jednotlivec zhubení, nebo ztloustne: Má býti proto neintelligentnějším nebo intelligentnějším? Výsledky poměrných tíží dokazují, že je metoda ta ne-správná. Opice, jak stanoví Leuret, by byla rozumnější než člověk, ba člověk by klesl pod potkána, vrabce a kanárka. Myš by byla právě tak intelligentním jako člověk, dítě by bylo čtyřikráte rozumnější než dospělý. Vždyť u dítěte je poměr tíže mozku k tíži těla 1 : 10, u kanárka 1 : 14, vrabce 1 : 25, myši 1 : 43, u dospělého člověka 1 : 47 (dle Cuviera 1 : 35), u králíka 1 : 140, lišky 1 : 205, osla 1 : 254, psa 1 : 305, koně 1 : 400, slona 1 : 500. Ani tento pokus se tedy nezdařil!¹⁾

Jini chtějí míti měřítkem poměrnou tíži mozku, ne k celému tělu, nýbrž jen ke zbytku massy v lebce na př. k mozečku, nebo k prodloužené míše. I to je nesprávným. Dle toho by byl člověk ve stejné výši s volem. Jini chtějí vážit celou soustavu nervovou. To je však nemožným a konečně: i kdyby to bylo možno, pak tato metoda nedostačí, poněvadž přidružená ústrojí nemají téže důležitosti, ni vlivu.

Žádná z těchto method nevyhovuje. Nedí svaté pravdy Pavel Bert, autorita, již nikdo z materialistů nepopře: „Bylo by obrovskou chybou domnívati se, že možno měřiti váhou nebo metrem inteligenci?“²⁾

Ale jisto je přece, že zeslábne-li mozek, slábne i činnost intelektuelní. Porušení mozku má následkem poruchy činnosti intelektuelní. Mozek je velmi důležitým činitelem psychického života lidského: poměr tedy mezi organisací mozkovou a psychickými dokonalostmi je! Hledati jej u kvantity se neosvědčilo. Sahají tedy k jakosti mozkové, ke kvalitě. Ale zase: jak ji poznati? Kvalita mozku se vymyká pozorování. Nicméně našly se i tu kvality mozkové, jež lze pozorovati a jež dle domněnky mají býti v úměru s inteligencí. Jsou prý to konstrukce mozku, jeho rozbrázdění. Čím více ryh na povrchu mozku a čím jsou hlubší, tím prý člověk intelligentnější. Tak na př. Wirchovův asistent Dr. Hansemann zkoumal anatomicky mozek Helmholtzův; přítomni byli professor Renwer a lékaři Kirchhoff a Bein. Spatřili hluboké rýhy na povrchu a přijali je za znamení veliké intelligence.³⁾ Nový pokus. Dokáže-li, oč běží, je sotva pravděpodobným. A konečně, kdyby se i dokázalo, že je duševní činnost v nějakém poměru ať již ke kvantitě, tíži nebo kvalitě mozkové, zůstane přece záhadou akt čistě duševní, t. j. kon myšlení a kon vůle, pokud se nevrátí zbloudilí ku správné psychologii. Paralletismus ani monismus jim nedostačí.

Také strohý dualismus zoufá nad zdarem řešení otázky, třebaš ho hájí Descart, Malebranche a Leibnitz. Vedlo by nás příliš daleko podávati celý psychologický system dualismu. Vzpomeňme jen základů psychologie Leibnitzovy! Všechno skládá se z malých částek — monad. I duše je monadou a to centrální vzhledem k tělu, jsouc „opatřena“ inteligencí a vůlí. Všechny její modifikace prýští z její činnosti, jsouce jedna příčinou druhé. Právě tak je tomu i s tělem. I tělo má své monady se svými silami, potřebnými ke smyslovému ponětí a pudu. Duše a tělo působí dle různých zákonů: duše dle zákona příčin výsledných, tělo dle zákona příčin účinku-

¹⁾ M. Weber in der Festschrift J. K. Gegenbauer, Leipz. 1896; Naturwiss. Wochenschrift 1897, č. 21, str. 249 násl.

²⁾ Podobně Stöckl: „Kvantita mozková nedostačí k posouzení schopností. Tu a tam může býti pomůckou vedlejší k posouzení psychického člověka, ale závěr ten apodiktické ceny nemá.“

³⁾ Gaea Ročník 1894. Srovn. Zeitschr. für Psych. u. Physiol. 1899, sv. 20 str. 1. násl.

jících. Obapolné jejich činnosti jsou přece ve stálém souladu, poněvadž: Bůh dal každému tělu takovou duši, by její modifikace byly v úplném souladu s modifikacemi těla.

Závěry dualismu vedou důsledně k absurdnostem a kromě toho je celý výklad dualismu tak nepřirozený, že se od něho zdravý rozum mimoděk odvrátí.

Monismus dokazuje příliš mnoho a proto nedokazuje — nic! Každá činnost duševní je odvislou od mozku. Každá jestota však je tam, kde působí. Tedy: zjevy psychické, každá činnost duševní je výronem stavů mozkových.

Pomalou, bratře! Vyjasněme si pojmy! „Příčina“, jak nám poví každá rozumná filosofie, „je prvek působící na existenci věci jiné, jež se od něho podstatou liší.“¹⁾ „Podmínka“, čili dispoice je však to, „čeho potřebí, aby příčina mohla účín (výsledek) způsobiti, co však žádnou činností k dotčenému účelu nespolutpůsobí.“²⁾ Je tedy mezi příčinou a dispoicí pořádný rozdíl. Připouštím, že je mnohdy těžko rozlišovati pouhé dispoice od skutečných příčin. Obtíž je již v pojmu dispoice, jež je vždy přípravou subjektu na výsledek. Proto jí zařazují také k příčinám materialním. Nyní: příčiny poruch duševních jsou momenty, jež poruchy duševní přivádějí, podmiňují druh a existenci jejich, dispoice však umožňuje nebo zvyšuje činnost příčin. Toť jedno.

Nemoci tělesné působí na život duše. Jak je to možno? Stará otázka. Jisto je, že život rozumu a vůle je čistě duševní, vnitřně na hmotě nezávislý. Ani nejjednodušší děj čistě duševní nedá se vysvětliti chemickými a fysikálními vlastnostmi těla, kombinacemi sebe složitějšími. Pražádnými alteracemi chemickými nebo fysikálními jich nelze docíliti. Ovšem, na druhé straně, je tělo, zvláště mozek, nutnou podmínkou, dispoicí ke vznešené činnosti lidské, k činnosti rozumu a vůle. Jak se to děje, uvidíme později. Nyní se nám jedná o přesné rozlišení; mozek, třeba je nutnou podmínkou duševní činnosti (mluvíme stále v předpokladu: dokud je duše spojena s tělem), není její příčinou; duševní činnosti nesmí se stotožňovati s tělesnými, fysickými mozku. Odvislost není důkazem totožnosti, nýbrž pouze důkazem, že je mozek nutným nástrojem úkonů duševních, aniž by při tom úkony duševní byly tělesnými. Srovnajme nějaké příklady: na hudebním nástroji jsou klapky nutné k různým tónům; komu napadne připisovati jim hudbu? Štětce je malíři nutným; kdo tvrdí, že je štětec původcem světoznámých maleb Raffaelových? Podobných příkladů je dosti. Věc nějaká je nutnou podmínkou k činnosti, ne příčinou její. „Duševní život pokračuje s vývojem tělesné organisace, ne ovšem adaekválně, ale souvztažně, neboť pak mylně by se souditi muselo, že tělesná organisace je příčinou duševní činnosti. Kdežto mohl by nám naopak hlubší rozmysl ukázati, že tělesná organisace utvařuje se z pudů, tak že je spíše účinem než příčinou psychického.“³⁾

Zbývá tedy vysvětliti čtvrtý proud, který správně nazírá na poměr těla k duši, na poměr činností mozkových k duševním, uznávaje mozek

¹⁾ Dr. Jos. Pospíšil: *Filosofie*. Brno 1883. I. str. 495.

²⁾ Tamt. str. 502.

³⁾ Karel Černocký: „*Psychol. zjev vědomí a svědomí*“. Hlídka 1904, str. 571.

nástrojem schopností duševních.¹⁾ Idea, že jisté schopnosti duševní jsou organické a rozdělené v různých částech těla, je tak stará, jako rozum lidský sám. Je základem theorie peripatetické o spojení duše s tělem.²⁾ Duše oživuje tělo, činnost mozkovou. Smyslové poznání a smyslové snahy jsou organické, t. j. jsou schopnosti ústrojů tělesných, oživených duší lidskou. Vedle těchto schopností jsou jiné, čistě duševní: kony myšlení a vůle.³⁾ Všechny mají poslední příčinu svou v duši. „Jednotlivé čistě psychologické kony jsou imanentní, proto jsou nutně podmíněny a určeny duší. Tím však netvrdíme, že nejsou také k nim nutny jisté materiální pochody v soustavě nervové, jež podmiňují to, co se v duši a duší děje. Avšak tyto materiální pochody nepůsobí samy bezprostředně duševních konů vědomí, nýbrž informují jistým způsobem, jehož empiricky nelze poznati, duši, která pak s nimi ve spojení uvádí v život pochody vědomé. Jednotná duše je půdou, z níž vyrůstají nejrůznější duševní činnosti, silou, jež je působí, místem, kde jsou.“⁴⁾ Tyto činnosti duševní jsou všechny imanentní.

Smyslové představy jsou podstatně odvislé od činnosti velkého mozku.⁵⁾ Ve střediskách kůry mozkové jsou nervy smyslové. Má-li tedy vzniknouti pocit, musí fyziologický pochod míti nejen určitou jakost a intenzitu, nýbrž musí také býti schopna činnosti příslušná místa v mozkové kůře. Právě tak je nutna funkcionální neporušenost středisk mozkové kůry pro představy, obrazy fantasmie a smyslové vzpomínky. Smysly, ode hmoty závislé, podávají látku rozumu a vůli.⁶⁾ Mozek oživený duší je střediskem smyslového poznání, celého smyslového života a odtud smyslový život závislý na mozku. Duševní poznání zase je odvislým od poznání smyslového tím, že fantasmata a představy jsou nutným materiálem k myšlení. Odtud i od-

¹⁾ Scholastická zásada: Hmota těla lidského je v poměru k duši jako prvek určitelný k prvku určujícímu. Duše je příčinou specifického rázu, jsouc podstatnou formou těla. Definováno také církevně na sněmě ve Vienne za Klementa V. Také Wundt uznává (ve 4. vyd. svého díla), že tento názor odpovídá faktům psychopathologickým. Ne strohý monismus ani dualismus strohý.

²⁾ »Seele und Leib des Menschen sind verschiedene Dinge. Sie gehören aber zusammen; denn der Mensch ist die Gemeinschaft beider.« Geysler str. 489.

³⁾ V životě vegetativním a sensitivním shoduje se člověk se zvířaty. Vedle toho má život vyšší. Schopnost neorganická, nejsouc v ústrojí (složeném z těla a duše) jako svém podmětě, nešíří se se šířkou ústroje, s jeho rozsahem, ale zůstává stále v duši, jako svém podmětě. Tak je vnitřně od ústrojí úplně neodvislou. Přece však může býti vně závislou od jiné schopnosti organické, pokud tato jí podává látku circa quam ona schopnost vyšší se uplatňuje.

⁴⁾ Geysler dílo cit.

⁵⁾ Má-li mozková substance býti činna, musí míti dostatek výživy, kterou přijímá z krve. Přílišné množství krve, nebo její nedostatek, překáží mozkové činnosti, jakož i přílišný tlak a chemické proměny nervové hmoty. Otrava mozku může nastati: 1. jedy vnějšími, z nichž je nejnebezpečnějším přílišné požívání alkoholu, opia, morfia, narkotiky; z léků: atropin, kokain, Secale cornutum, Jodoform, Brom, Chloral, Paraldehyd; 2. jedy bakterickými bacií a bakterií, jež se dostanou do krve; 3. jedy vlastního těla. Jak u nervů periferických rozeznává při nemocech stadium přecitlivění, potom úplné nebo částečné přerušení vodivosti, konečně přerušení celé funkce, tak je tomu i u mozku. Tomu odpovídají podobné zjevy v činnosti duševní.

⁶⁾ Výtečně definuje chtění Geysler: »Das durch die denkende Erkenntnis der Zwecke und Mittel geleitete Stellungnehmen des menschlichen Geistes.« »Das Wollen muß eine geistige Funktion des Menschen sein,« což odůvodňuje a dokazuje str. 455—477.

vislost, ovšem nepřímá, činnosti duševní, myšlení a konů vůle od mozku. Proto: je-li mozek porušen, není správného poznání smyslového a tím, ježto se rozumu a vůli podává nesprávný materiál, vznikají i nesprávné idee. Překáží se tak činnosti rozumové jak v tom, aby řádně mohl rozum užiti dřívějšího materiálu, tak i v tom, aby si zjednal nový. Tím ochabnou i vyšší duševní affekty a snahy. Nervová mechanika mozku je důležitou, ale jen pro začátek vědomého poznání. Je příčinou ztráty pocitů, představ, vzpomínek, citů, affektů, snah, umožňuje vznik hallucinací, nedostatek orientace v prostoru a čase, vznik nesprávných ideí a tím zlomeno vlastní já! Další poruchy však jsou odvislé od duševních momentů, jež podmiňují obsah nálad, hallucinací, nesprávných ideí. Je-li paměť slabá, je patrné, že tím trpí také duševní život: intelligence, ethické názory, city. Celá řada nervových pochodů ve velkém mozku je úzce spojena s ději psychickými; nervovým dějům odpovídá zjev psychický. Pocitu, představu smyslové, smyslové žádosti nemůžeme si mysliti bez spolupůsobení tělesného orgánu. Odtud změna prvních přivádí změnu druhého a naopak. Pochod nervový udržuje svou činnost ve sféře tělesné, prvek duchový je ovládán faktory duševními. Duševní život může býti porušen jak poruchou nervového pochodu, tak přímou poruchou elementu duchového. (Pokračování.)

DAGOBERT BERG.

Je-li čtení zábavných knih mládeži prospěšno.

Nabude-li žák poněkud větší zběhlosti ve čtení, nezná pěknější zábavy nad čtení. Na perutích zajímavého děje uniká duše jeho drsnému životu vezdejšímu a těká ve světě novém, neskonale krásném, plném luzných a čarovných zjevů, oživeném bytostmi, jakých ve světě skutečném nikde zřítí nelze. Setkává se ve svých povídkách s bytostmi buď na výsost zlomyslnými, škodolibými, krvelačnými, pomsty chtivými; buď s bytostmi ubohými, utiskovanými, pronásledovanými, opuštěnými, osiřelými a na výsost šlechtnými. S podobnými bytostmi ve světě skutečném nikde se nesetkává. Zde spatřuje samé lidi průměrné. Žádný není výlučně zlý neb dobrý, ale všichni mají stejnou dávku dobroty i zloby. A právě tyto protivy vábí tak neskonale luzně vnímavou a cituplnou duši dětskou, vzrušují svým zajímavým dějem tou měrou nitro dětské, že dítě čte a čte, a čísti přestat nemůže, tak jako ta kašička v tom hrníčku vařila a vařila, a žádné volání a napomínání vaření zastaviti nemohlo. Volejte si na takové ditko jak volejte, nic neslyší, nic nevidí. Je hlucho a slepo pro vše, co kolem něho se děje, ono vidí jen a slyší obry, trpaslíky a prince, který chce vysvobodit zakletou princeznu ze spárů čarodějových. Než, nejsou to pouze povídky o obrech, trpaslicích a začarovaných princeznách, které dítky podobným kouzlem obestírají. Podobně je vábí romány Verneovy, Mayovy, vůbec všechny dobrodružné příhody.

Různé indiánské povídky dány jsou již dávno do klatby, že prý mysl dětskou přes míru vzrušují. Ale, že by tentýž vzrušující, škodlivý vliv i ostatní zábavná četba na mysl dětskou měla, to žádný nedoznává. Četl jsem sice asi před šesti léty v „Komenském“ stručnou poznámku, jak professor jeden proti přílišnému čtení horlí, pro škodlivý vliv tohoto na prospěch žáků. Ale víc o tom, zdá se mně, psáno nebylo.

Že přílišné čtení skutečně škodlivý vliv na prospěch žáků míti musí, to můžeme sami dle sebe usouditi. Vzpomeňmež si jenom, jaká duševní zmalátnělost nás přemáhala, když jsme četli bez přestání delší dobu něco zajímavého a napínavého. Snad nás i hlava z toho bolela. Když tedy napínavá četba dospělého duševně přemáhá, čím více útlý organism dětský. Než duševní pochod jest u dětí mnohem komplikovanější než se na první pohled zdá. Dospělý čtenář sleduje pouze děj čteného, kdežto mladistvý čtenář mimo děje i význam mnohých slov vystihnouti musí.

Účinek četby jeví se u různých dětí různým způsobem. Méně nadané děti nerády čtou, jednak proto, že čtené dobře nechápou, jednak že je čtení brzy unavuje. Je-li však dítě ducha bystřejšího a bujnější obrazotvornosti, tu tím více se namáhá čtenému porozuměti. Tato duševní námaha jakož i duševní rozčilení účinkují na výsost neblaze jak na duši, tak i na tělo, a to ne pouze pro tu chvíli, co se čte, nýbrž i dlouho potom ještě, když dítě dávno čísti bylo přestalo. V noci na to spí dítě nepokojně a příštího dne jest ve škole nepozorno. Jeho duch ještě neustále pracuje, chtěje si to ozřejmiti, co mu ze čteného nejasno jest, což obyčejně potud trvá, až mu někdo nepochopená místa vysvětlí.

Tato forma zábavy byla by méně závadnou, kdyby alespoň částečně s duševní chápavostí a tělesnou zdatností dítěte se shodovala a skutečně vývoj rozumu vzpružovala.

Srovnáme-li však všechny psychologické a fyziologické jevy, které napínavé čtení u mládeže vyvolává, tu nezbytně musíme doznati, že čtení zábavných knih nejvhodnější zábavou pro mládež není. Vzrušení, které četba vyvolává, působí škodlivě na onu tělesnou a duševní rovnováhu a onen poznenáhly vývoj, obzvláště obrazotvornosti, který pro denně postupující přetvařování dítěte v člověka nezbytně nutný jest. Čtení jest skoro všem dětem pravou rozkoší, avšak jest nicméně rozkoší, která bezvýmínečně pro útlý organismus dítek škodlivou jest, protože v tento rušivě zasahuje, dojmy vzbuzuje, které dítě pro nedostatečnou kritickou soudnost pojmově nechápe, a které dětský rozum, jsou-li tyto nesprávně pochopeny, teprve po delší době jest s to opravit, seslabiti, snad dokonce i úplně vymítiti a pojmy správnými nahraditi.

Čtení účinkuje na děti jako nějaký alkohol tím, že jich duševní čilost zeslabuje, a to právě svým přílišným vzrušováním. Zábavnou četbou přesyčené mysli znechucuje se každá odborná četba, jako nechutnají prostá jídla cukrovinkami přesycenému žaludku.

Čtením nabyté tlumy představ jsou tak mocné, že ovládají všechny ostatní tlumy představ, tak že obyčejně u náruživých čtenářů zábavných knih prospěch ve škole vázne. V mysli takového čtenáře vládnu jenom hrdinové jeho četby, ale nikoliv látka učebná, která se takto jenom znechucuje. Tyto čtením nabyté tlumy představ ovládati však mimo to i veškeré myšlení i konání čtenářovo, jak zřejmě dokazují pod suggestí čteného vykonané úteky, krádeže, ba dokonce i vraždy. Účinkuje-li čtení tak mocně na dospělé, čím více pak na mnohem vznětlivější mysl dětskou?

Arciť sotva kdo na to pomýšlel, že by podobná kratochvíle pro děti tak škodlivou býti mohla, obzvláště protože čtení všeobecně schváleným zvykem jest, a jenom o vzdělávacích a ušlechťujících vlivech čtení se mluví. Ale blud, který daleko široko rozšířen jest, a takřka všeobecné zákonnosti nabyt, zůstává nicméně zavržení hodným bludem, a jest povinností, jej

bezohledně potírat, poněvadž proud zdravé a rozumné výchovy na zcestí svádí a dětskou nervositu, které beztak silně přibývá, ještě více rozmnožuje.

Náruživé čtení zábavných knih způsobuje pravou revoluci v hlavách mladistvých čtenářů. Nechuť k učení, popletená hlava, zmařený čas toť následky přílišného čtení, a trvá to drahý čas, a jest potřebí nemalého úsilí, než vznícená a vzrušená obrazotvornost opět do pravých kolejí se uvede a klid a rovnováha v hlavách čtenářů nastanou.

Kdo tomu snad nevěří, zkus a vezmi některý, třeba umělecký román a dočta se polovičky nebo konce, kdy právě jeho city nejvíce jsou vzrušeny, pokus se o nějakou vědeckou práci, neb o nějaké studium.

V myslí budou mu tanouti události románu, vysoko nad prah vědomí vystupovati budou hrdinové, jejich jednání, snahy a osudy, o nichž právě četl. Tyto pak živostí svou zatlačí méně zajímavé představy vědecké. Byť i člověk dovedl ovládati se do té míry, že zapudí vtírající se představy z románu pod prah vědomí, přece tyto mimovolně do vědomí se vtírají a nově vstupující představy zatemňují. Nastává v hlavě hotový chaos, a dlouho to trvá, než nové představy vědomí úplně ovládají. Stav tento vyjadřujeme obyčejně slovy: „Nejsem s to, abych myslil; nejsem s to, abych pracoval..“

Výhradné a časté, vytrvalé čtení romantických, fantastických, citlivůstkářských příhod a dějů zmalatňuje ducha lidského asi tak, jako alkohol organismus tělesný.

Naše knihovny školní skýtají žactvu po většině četivo zábavné a tím vychovává škola své žáky předem na čtenáře belletrie, kterýmž každá kniha poučná neb odborná zdá se býti hrozně nudnou a odpornou.

Podobně i naše veřejné knihovny pro lid, knihovny farní, velká literární produkce belletrie, zaplavují své čtenáře po většině četivem zábavným, čímž vyvinuje se smysl čtenářstva pouze pro četivo zábavné a zakrňuje pro četivo vzdělávací.

Tím trpí také nemálo náš dorost rolnický a řemeslnický, kterýž vůbec postonává nechutí pro četivo odborné a vzdělávací.

A přece čtením odlorně vzdělávacích knih, a to ne čtením pouze vnímavým, ale také produktivním, aby totiž to, o čem se četlo, i v životě prakticky bylo užito, množí se blahobyť nejen jednotlivců, ale i celých národů.

Čtení zábavné odcizuje rolníka i řemeslníka svému povolání, a vnáší do vnitra jeho nespokojenost se svým stavem. Kdo má plnou hlavu románových zauzlení, baví se svou fantasií, která mu jako kaleidoskop předvádí v duši pestré obrazy a jej od práce, ku které jen s nechutí přistupuje, odvrací. Když pak takový člověk je nucen práce se podjati, koná ji mechanicky, bezmyšlenkovitě, bez zájmu. Každá pak práce bez myšlení vykonaná jest ledajaká, neurovnána, nedůkladná, tedy ceny pochybné.

Shledavše, kterak se zvrhuje povaha člověka zanedbáváním čtení vzdělávacího a odborného, snadno nabudeme přesvědčení o namnoze škodlivých účincích četiva výhradně zábavného, jmenovitě románového, byť se i honosilo jménem literatury krásné a ušlechtilé.

Uvážíme-li, že panuje po většině klamné přesvědčení, jakoby četivo zábavné i vzdělávalo, jeví se nám toto tím záhubnějším a škodlivějším. Jak by asi zněl soud o četivu takovém angl. filosofa H. Spencera, kterýž praví k milovníkům odborných knih dějepisných pouhé události vypisující:

„Čtěte je, jest-li že se vám líbí, pro zábavu, ale nelichoďte sobě, že vás poučují.“ Jak potom mohou poučovati knihy naprosto zábavné?

A přece hledivá se i od osob inteligentních k čtenářům belletrie se zvláštní úctou, jakoby měli snahu, vzdělávati sebe a vzdělání šířiti. Tito v témž klamu se nalézajíce, samy sebe za něco dokonalejšího svých bližních považují. Zatím však rozum vlastní otupujíce, zůstávají za těmi, kdož svůj rozum ne takým čtením, ale toliko na své práci ostří. Tací lidé dříve politování, než vyznamenání zasluhují.

Nejsem však kategoricky proti čtení zábavnému, jako by se vymýtiti mělo ze knihoven a snad i z literatury. Četivo zábavné ovšem může cit ušlechtili. Toť vysvítá z úkolu a významu tohoto četiva samého. Ale na kolik pěstovati by se mělo, řidiž se měrou, kterou vzdělání citovému dopřáváme. Ono budiž v potravě duševní asi tím, čím je koření v potravě každodenní. Nemělo by se čísti před prací, spíše po ní; ne před únavou, ale když již k jiné namáhavější práci stali jsme se neschopnými.

Především škola měla by zjednati v pochybeném tomto směru nápravu tím, že by toho dbalou byla, aby mládež ne tolik zábavných, nýbrž více poučných knih četla.

Naše veřejné knihovny pro lid a knihovny farské měly by mezi své knihy zábavné v hojném počtu zařaditi knihy odborně populární, popularisované a proučnické, jichž sice v naší literatuře není veliký nadbytek, ale ani těch několik málo, jichž v naší literatuře máme, postrádáme v našich lidových knihovnách. Či je třeba zvláštních předpravných studií tomu, kdo chce čísti spisy Karla Starého, výtečné spisy Kodymovy, Dumkovy, bratří Lamblů, Aloise Studničky, Smilesovy a mn. j.?

Kéž by náměty tyto, které se vyřinuly z nejhlubšího přesvědčení, uskutečnění došly ku prospěchu mládeže a nadějného dorostu.¹⁾

Místo shrbeného a skrčeného vysedávání mládeže u knih zábavných, navádějme tuto raději ku procházkám ve volné přírodě a ku pozorování této, ku hrám míčem, ku koupání a ku ježdění na kole, v zimě pak ku bruslení a saňkovaní. Tím prospějeme nejen zdatnému vývinu těla, ale i ku vývoji chrabrého ducha, neb jen „ve zdravém těle zdravý duch“.

M. HOFFMANNOVÁ.

Kterak vyučováním přírodopisným vychováváme.

Všeobecně jest známo, že žactvo nezajímá se stejně o všechny předměty učebné. Některý žák jeví více záliby ve vyučování jazykovém, jiný v počtech a předmětech, při nichž více pracuje rozum, jiného opět zajímají více mechanické zručnosti. Aby tuto jednostrannou náklonnost jednotlivých žáků učitel poněkud srovnal, jest jeho úlohou, aby vyučování co možná zpříjemnil, učinil zajímavým, aby pozornost všech žáků ke každému předmětu soustředil, v duši a paměti uložil poznatky užitečné, jež by dítěti byly v životě ku prospěchu a potřebě.

Velmi zajímavě dá se vyučovati přírodopisu; vyžaduje to ovšem svě-

¹⁾ Viz také: J. K o z á k, Čtení prostředkem vyučovacím a vzdělávacím.

domité přípravy učitelovy, aby nejen tímto, ale každým jiným předmětem působil na výchovu dítěte po stránce mravní a náboženské.

Dle zásady „od známého k neznámému“, začneme vyučování přírodopisné od zvířat domácích. Jakou mívají děti radost, mají-li v domě kofata, štěňata, telátko, malá prasátka, hřibátko, kuřata anebo housata! Mluvíce o těchto zvířatech, upozorníme děti, aby si všímaly, kolik péče jim věnuje hospodář a hospodyně, jak pravidelně je krmí, v čas napájení, přístřeší jim upravují. Jak je to rmoutí, přijde-li některé k úrazu, nebo zahyne-li dokonce. A proč se ztráty jejich tolik želí? Proto, že jest zvíře člověku velmi užitečno. Proto hospodář zvířete často šetří, aby se prací nestrhalo a mohlo ještě dlouho sloužiti, proto je náležitě vyživuje, a oň se stará, aby se zvířeti jaksi odměnil za užitek, který zvíře člověku poskytuje.

Tak budí se cit ku zvířeti a z toho plynoucí vděk, jakási náklonnost, která však nesmí zase vybočovati do krajnosti!

Jsou však v domácnosti živočichové obtížni, kterých člověk nejen nemiluje, ale naopak pronásleduje a hubí. Jsou to na př. myš, potkán, tchoř, kuna, šváb, rus a j. Co s těmi?

Když dítě poučeno v přírodopisných hodinách dovede se rozhlížeti po živočištvu, shledá se s těmito nenáviděnými tvory, a zajisté si nejednou pomyslí, k čemu jsou ta obtížná a odporná zvířata?

Rozumný učitel najde jistě vhodnou příležitost, aby dítě poučil tak, aby se tím uklidnilo. Mnohá z nich jsou výhradným pokrmem pro jiná zvířata; na př. tchoř a kuna slídí po myších a potkánech, — že však často přepadají též drůbež, povzbuzují hospodáře ku zřízení pořádného kurníku; šváby a rusy hubí ježek a kočka; protože se stávají obtížnými, vychovávají nás k čistotě v příbytku a celé domácnosti. Různý hmyz nutí nás k čistotě prádla, oděvu a těla. Tím, že se musíme převlékati, tělo umýváti, nejen udržujeme čistotu na těle, nýbrž zabránujeme přístup mnohým nemocem. A tak se příroda v jistém smyslu stará, abychom dbali svého zevnějšku.

Když dítě živočišstvo svého nejbližšího okolí poznalo, vedeme je ven do přírody. Co tu jest pro dítě rozmanitosti! To již dítě ví, že domácí zvířata chovají se buď k tahu, nebo pro mrvu, nebo pro jiný účel. Na to však musí teprve býti upozorněno, že i zvířata ve volné přírodě žijící mají svůj účel, pro který na světě jsou. Býložravci jsou tu k tomu, aby strávili nadbytek bylin, dravci zase k tomu, aby počet býložravců zmenšovali tím, že je pronásledují a sežírají. O hmyzu všeobecně se praví, že jest škodlivý. Přece však jest jisté množství hmyzu nevyhnutelné, aby se byliny opylovaly, aby hnijící látky se uklízely — a to všechno sprostředkuje hmyz. Zpěvavé ptactvo hubí hmyz; aby však příliš mnoho hmyzu nevyhubilo, jest zde dravé ptactvo, které malé zpěváčky ničí, aby se ve přírodě udržela rovnováha.

Kdy by v tomto tajupném řízení přírody neviděl moc Boží, ten by musil pokládán býti za slepého tělesně a duševně.

Z toho vidíme, že každé zvíře má ve přírodě své místo a svůj účel.

Z poznání tohoto vyvodí učitel, že i člověk musí míti jakýsi účel ve společnosti lidské a že jest jeho společenskou a mravní povinností, aby se vynasnažil, aby cíle toho též dosáhl. Za tou příčinou volí si člověk jakési povolání, v němž se z mládí vzdělává, aby ho v dospělosti ku všeobecnému dobru použití mohl.

V plnění povinnosti svého poslání bývá každé zvíře v nebezpečí. Proto

musí něčím býti chráněno, aby tak snadno nezhybnulo. Ochrannou bývá zvířatům barva, kterou se přizpůsobují svému okolí, půdě, trávě, lesu, listí na stromech, suchým větvím a p. Tím unikají oku pronásledovatelů. Také způsobilost, že se mohou schoulit, nebo že jsou velmi útlá a malá, což jim dovoluje skrýti se v nepatrných děrách, umožňuje jim, že se mohou před pronásledovatelem ukrýti.

Také člověk má mnohé nepřátele, před kterými se musí chránit. Ale to jsou nepřátelé zcela jiného druhu. Jsou to: náklonnost a záliba v pohodlí a nečinnosti, proti níž chráníme se pevnou vůlí chtít pracovat pilně a vytrvale, své náklonnosti se neoddávati, abychom se z vykonané povinnosti a práce radovati mohli.

Obtíž některého povolání, těžká práce a malá důvěra v sebe často jsou nám na překážku, že se svého cíle míváme. Proti těmto nepřátelům se chráníme, tužením těla v práci, úsilovným vytrvalým cvikem a příkladem jiných. Když tolik jiných lidí přede mnou práci tuto, kterou já nyní začínám, se zdarem podniklo a mnoho provedlo, aniž se dalo odstrašiti, proč bych to nemohl provést já? Příkladím se, a co dokázali jiní, vynasnažím se dokázati též.

Výsledek takové vytrvalosti potěší každého tak, jak onu veverku, která našla ořech v zelené, hořké šupině a tvrdé skořepině. Ale nelekla se ani hořkosti jedné, ani tvrdosti druhé, až se jí podařilo vyloupnouti sladké jádro, z něhož potom měla velkou radost, neboť si na něm pochutnala. A tak člověk, přemůže-li své „nepřátele“, ty své náklonnosti, jež ho od pokroku zdržují, těší se pak ze šťastného výsledku a těší po celý život z toho, čemu se byl naučil.

Vyučování o rostlinách, zdá se ještě zajímavější. Všimněme si jen, že již malé dítě dychtivě spíná se po pestrém květu, po ovoci, jež děti nade vše rády pojídají.

Tu záhy probouzejme smysl pro krásu a navádějme dítky k tomu, aby netrhaly hned každý krásný květ, sotva někde takový spatří. Květ uvadne, dítěti přestane se líbiti a dítě je zahazuje. Tak mnohá bylinka přichází tu nazmar a nemůže dojiti cíle, jenž jí byl vytknut. Neboť i tu stále jest ukazovati na účelnost každé rostliny a její užitek. Nemusí to býti vždy jen třešeň, hrušeň, jabloň, nebo švestka, abychom uznali její užitečnost, ale mnohdy jest to i opovržená plevel, o níž mnozí ani netuší, jak jest užitečná.

Jistě o tom ani venkované nepřemýšlejí, proč některé byliny jako na př. pampelišky, truskavce, kopřiva a j. v tak hojném množství se vyskytují. Snad ani si nevšimnou, že právě tyto byliny domácí zvířata s největší zálibou požirají. Proč to jest? Jsou to byliny zdraví nejen zvířat, ale i lidí velmi prospěšné. Hodí se mnohé nejen za píci zvířatům, ale i za pokrm člověku. Kdyby u nás, čehož Bůh nedopouštěj, vypukl hlad, jistě bychom úsilovněji pátrali, čeho bychom se najedli a tu bychom přišli na tak mnohé nyní nevšimané byliny, jimiž nyní pohrdáme a shledali bychom, že to ještě není to nejhorší, co lidé v čas nouze, bídy a hladu jedli. Ani jedovaté rostliny nezasluhují opovržení. Musíme je ovšem dobře znáti, abychom se jimi neotrávili, ale mnohé z nich poskytují výborných léků.

V přírodě učíme se poznávati Boha, na něž stále ukazujeme a k vděčnosti k němu vybízíme. Jeť to zajisté jen jeho řízení, když pozorujeme vzájemnost mezi živočištvem a rostlinstvím. Je to ku podivu, jak si jedinci z říše živočišstva a rostlinstva pracují tak říkajíc „do rukou“. — Rostliny

poskytují živočichům potravu, živočichové se starají o jejich rozšiřování. Hmyz pomáhá opylování rostli, ptactvo přenáší semena.

Nejméně zajímavým zdá se býti nerostopis, ač i tu dobře připravený učitel neopomene ničeho, čím by dítěti zpříjemnil suchoparné vypočítávání nerostů, zejména takových obyčejných, jaké dítě vidí leckde na cestě. A přece právě tyto musí dítě poznati, aby se naučilo vážit si i těch nejnepatrnějších.

Malým dětem na př. přineseme do školy 5 kamének, tak jak nimi hrávají děti na ulici a řekneme jim, že každý jest hmota jiná, jinak se jmenuje a jiný dává užitek. Budou se tomu jistě diviti, že by věc tak nepatrná byla také užitečná. A tu jim řekneme, že hmota, z níž jest tento malý kamínek, vyskytuje se v balvanech, které se ve skalách lámou ke stavbě, k výrobě vápna, na úpravu cest a pod. se upotřebují. Tak tedy i to na pohled nepatrné kamení má svůj účel. Ale jsou nerosty, jichž užitečnost jest nápadnější. A tu vypočítáváme mnohé z nich, jichž užívá se v domácnosti; ku př. sůl, soda, mnohá nerostná barviva a pod.

Jak velkého užitku poskytuje nám sůl! Ani s chutí bychom se ne-najedli, kdybychom soli neměli. Z ní vyrábí se soda, která slouží k čistému vyprání našeho prádla. Tedy i náš zevnějšek, o němž jsme již při živočištvu mluvili, že musí býti čistý, závisí na nerostech. Tu vidíme, jak se všechny věci ve přírodě vzájemně podporují a doplňují. Mnohé pak nerosty jsou základem rozsáhlého průmyslu, při němž nalézá člověk zaměstnání a výživy.

Užitek kovů a jich výrobků jest dítěti sice z domácnosti dobře znám, nicméně musí na to poukázáno býti, aby si toho všímalo, že jsou kovy pro dům, hospodářství a zejména pro průmysl nevyhnutelný.

Zkrátka, vyučování přírodopisné musíme řídit tak, aby dítě vidělo, že od nejmenšího až do největšího tvora živočišného, od nejnepatrnější bylinky až do nejmohtnějšího dubu a vznešené palmy, od zrnečka pískového až po balvany žulové, od prostého železa až po zlato a drahé kamení, všude vidíme důmysl, pořádanost, účel a užitek, jenž by se nedal ničím nahraditi.

Nové osnovy učebné velký důraz kladou na biologickou stránku vyučování přírodopisného, a to vším právem. Neboť tato právě jest k mravně náboženské výchově jako stvořená.

Kdo přírodopis studuje, kdo přírodním vědám vyučuje, (myslím tu ne učitele, kteří hotovou věc dětem podávají, aby jim ji učinili pochopitelnou, nýbrž učence a badatele, kteří přírodu zkoumají) a při tom ve přírodě nevidí Boha, ten jest duševně slepý, nebo úmyslně oči zavírá, aby nemusil viděti.

Moderní pokrok chce právě nyní, kdy největší učenci svými výzkumy a biologii nade vše jasně dokázali řízení Boží ve vší přírodě, vyhoditi náboženství ze škol.

Lidé, kteří se toho domáhají, projevují, že jsou nevědomci, že neměli vědecké knihy přírodopisné v ruce a že ducha svého sytili otravnými knihami a časopisy.

Věnujeme-li vyučování přírodopisnému náležitou pozornost a budeme-li v knihách vědeckých pilně čísti, nahradíme tím značně mezeru, kterou ve svém vzdělání pocítujeme, a jež se projevuje touhou po akademickém vzdělání. Musíme však také uznati, že nejen naučení přírodopisu nýbrž i mravně náboženská výchova musí býti konečným cílem všeho vyučování.

Dr. Vavřinec Kellner. — Aforismy.

Dne 18. srpna 1892 zemřel znamenitý katolický paedagog a paedagogický spisovatel německý dr. Vavřinec Kellner. Skonal jako vládní a školní rada v Trevíru, působil 55 let v učitelském úřadě. Roku 1899 vyšly jeho „Aforismy o školství a domácí výchově“ v patnáctém vydání. Zda jsou ještě pozdější vydání, není mi známo. A právem dostalo se spisu tomu takového rozšíření. Když člověk čte ony ideálně psané vzácné myšlenky, jako by vdechoval májový vzduch. Poznává tu ideál učitele a význam pravé výchovy.

Vídeňský spolek katolických učitelů, jenž dal si název „Spolek Vavřince Kellnera“ počtil tím mužem, jenž toho skutečně zasluhuje a nemohl lépe vyjádřit ušlechtilé své snahy než tímto názvem. Učitel dobré vůle, jenž přečte a uváží aforismy Kellnerovy, může z nich získati velmi mnoho. Uvědomí si důležitost svého úkolu a svých povinností, ale též krásu a vznešenost svého povolání.

Buďtež tedy některé z těchto vzácných myšlenek uveřejněny na povzbuzení vychovatelů, kteří mají ideální snahy.

Církev, škola a stát.

Spojení církve a církevního života se školou a státními zařízeními jest velikou myšlenkou, jež je s to, aby povznesla a osvěžovala každé ušlechtilé srdce; myšlenkou, jež budí větší zájem, než chladná představa o rozluce toho, co Bůh sám spojil. Nikdo nebude vážně popírati, že spojení těchto činitelů v jednu sílu a lásku vždy daleko více požehnání lidstvu přinese než násilné rozdělení. Žijeme v době spolčování, v době, kdy vše se snaží o jednotu, a každý se hledí připojiti k nějakému celku; a tu má býti škola a církev rozloučena! Nemělo by se spíše pomýšleti na to, aby posavadní spojení se stalo svazkem lásky, zásadní, vzájemné věrnosti a důvěry? Nemělo by se mysliti na to, aby z tohoto spolku vzájemnou, laskavou oddaností zmizelo každé zdání nucenosti? — Kdyby to možno bylo, tož obnoven byl by skoro ráj na zemi, ana by církev a škola viděly společného nepřitele v sobeckosti, surové smyslnosti a drzé nekázni a nevěře dnešní a společně se státem vypověděly by tomuto nepříteli věčný boj! (Odst. 85.¹⁾)

Učitel, jenž odcizuje se své církvi, odcizuje se také srdci lidu, pro nějž přece žíti má, a tím odcizuje se i svému povolání. Bylo by to jedním z nejosudnějších poblouzení naší školy, kdyby se domýšlivě přečenovala, těžiště své působnosti jen v sobě samé hledala, jedině sebe za hlavního činitele lidového vzdělání vynášela a cenila a tím znenáma se odloučila od životních zdrojů vši vzdělanosti, od církve, od křesťanského života rodinného a společenského. Vzdala by se tím zároveň svého nejušlechtilejšího úkolu, totiž „vychování“ a zapomněla by, že každé vzdělání má věčnou cenu a zaslíbení vezdejšího a budoucího života jen ve spojení s vnitřní a zevnější součinností milosti Boží. — Křesťanská víra podobna jest veliké kathedrále s malovanými okny. Kdo venku stojí, nepozoruje její veleby. Kdo stojí

¹⁾ Číslo odstavců poukazují na rozdělení originálu. Tituly jsou od překladatele; originál nemá nadpisů; udány jsou pro přehlednost.

uvnitř, tomu každý paprsek světla ukazuje nevýslovně krásný soulad. (Odst. 85.)

Kde se duchovní a světské vrchnosti v pravdě a svornosti o národní školu starají, jako by na ní záviselo blaho lidstva, tam jistotně přispívá škola velikým podílem ke společenskému blahu. Kde však obce, duchovní a světské vrchnosti pohlížejí na školy jako na zařízení, jež jako obtížný plod časového pokroku mají jen nuzně zrání někde v severním koutku státu nebo obce, pak se nelze diviti, že učitelé a výchovné ústavy a s nimi též lidové vzdělání nevyhovují očekávání.

Škola není nikterak obtížným plodem ducha času, nýbrž plodem horčičného seménka, jež vyrostlo v mohutný strom, aby ptáci nebeští, ale též chudši z lidu pod nim přebývali a v jeho stínu se radovali. — Škola nebudiž však snižována za děvečku měnivé politiky. (Odst. 135.)

Náboženství, škola, výchova a učitel.

Přeji si, abychom (učitelé) každou hodinu považovali za hodinu náboženskou a tak jí využítkovali, aby nás spojovala s Bohem a mládeží. (Náboženství — latinsky religio od religo = spojuji.) (Odst. 6.)

Z vnitřního smýšlení musí se vyvinouti láska k povolání. Proto snaž se učitel o pravou, křesťanskou dokonalost. Vše, co učitele povznáší do oné výše, k níž božský Spasitel ukázal cestu hříšnému pokolení, vše, co učitele duševně občerstvuje a sílí, činí jej také lepším učitelem. Odtud věta, jež snad mnohým připadne podivnou: Bez náboženství není v pravdě účinné, plodné metody! Jen hluboký, náboženský smysl je základem pravého názoru na svět a povolání, pravého pochopení všech poměrů a věd. Náboženský život pohlíží na svět jako na odlesk slávy nebeského Otce, a raduje se srdečně a upřímně z děl Božích a umění. Oko pravého umělce vzhledá k nebi a odtamtud přináší si bohatství myšlenek. Podobně nabývá též učitel jen v Bohu a s Bohem onoho tvořivého ducha, jímž se stává umělcem. (Odst. 47.)

Chudoba jest oním velikým řádem, z něhož od jakživa vycházeli dobrodincové lidstva, a chce-li veliký vychovatel nad hvězdami působiti na národy, tož i nyní ještě dosti často volí své působivé nástroje z nižších tříd lidu, jako kdysi Spasitel vyvolil chudé rybáře za apoštoly. — Víš, učiteli chudých a maličkých, co jimi Bůh snad provésti zamýšlí, a uvážil jsi již, že i z tvé prosté venkovské školy může vyblesknouti duch, jenž naplní svět slávou svého jména? Slova a poučení, jež se rtů tvých plynou, nejsou — jako hrozený kámen — již ve tvé moci, a nevíš, jaký ohlas vzbudí, a k čemu ponuknou. Jakým bys to byl učitelem, kdybys maličkých těch si nevážil a zapomínal, že jsou všichni vykoupeni Kristem, že jsou všichni určeni, aby stali se občany nebes a dědici blaženosti, a že se jim tohoto nejvzácnějšího daru, jenž koruny vyváží, dostalo již na křtu? (Odst. 49.)

Do národní školy patří především biblická dějeprava, ana je základem všech dějin a zároveň podstatnou podporou náboženského vyučování. Na ni navazují dále jako přirozené pokračování nejdůležitější události z dějin události rozšíření křesťanství jako království Božího na zemi. Vyučování toto má postupovati biograficky t. j. jednotliví mužové, kteří ono rozšíření křesťanství podstatně podporovali nebo dočasně zdržovali, mají býti živě vypořádáni. Tím bude účinně vzbuzováno také přesvědčení,

že celé dějiny nejsou ničím jiným než výchovou hříšného lidstva Bohem a k Bohu . . .

Učitel, jenž na dějiny křesťanství nedovede navázati též nejdůležitější události z dějin vlasteneckých, nemá ani hlavy ani srdce na pravém místě. Pane-li srdce jeho pro království Boží, pak vyučování jeho rozníti i dítky: má-li srdce pro vlast, bude jeho výklad vzbuzovati podobnou lásku k vlasti. Při tom však dlužno vždy pevně míti na paměti, že bez náboženství není možna ani pravá láska k vlasti. Vlastenectví bez náboženství podobá se stromu, jenž stojí na vypráhlé písčině. Rozkvetne ovšem trochu, ale nedá ovoce a zvadne, jakmile přijde parné léto. (Odst. 65.)

Leckteří míní, že je nezbytně třeba hodně mnoho náboženských hodin vyučovacích, aby umožněno bylo vychování, abych řekl, náboženstější. Horlí proto velmi, že na př. na vyšších školách tomuto nejdůležitějšímu předmětu je věnováno poměrně málo hodin. Nepopírám, že je nezbytno se snažiti, aby v této věci zaveden byl správný poměr. Nicméně dovoluji si důtklivě prokázati, že právě při vyučování náboženství nelze říci: „Počtem hodin roste užitek.“ Užítku lze doufati jen tehdy, když učitel, nadšen a proniknut zcela svým předmětem, považuje vyučování náboženství za skutečnou bohoslužbu a odbývá je s onou nábožností, jež svou opravdovostí nemine se účinkem na žádné srdce. Jakmile však vyučování náboženské odloží své sváteční roucho a stane se obyčejným nádenictvím, jakmile v působení svém na cit a paměť překročí pravou míru a ducha přílišně napne a pak únavu a netečnost způsobí, jakmile konečně ducha dítek neustálým, jakkoli cituplným moralisováním takořka uspí, pak pozbude pravé ceny a pravého dojmu pro život. Málo, ale vroucně a srdečně, je vždy působnějším nežli spousta slov bez vnitřního dojmu. Pán Bůh ustanovil též jen jeden den Páně v týdnu.

Jedna opravdově zbožná matka stěžovala si sv. Františku Saleskému, že nemůže synu svému vštípití zálibu pro náboženství, ačkoli prý mu stále domlouvá a mluví o náboženství. Odpověď světce zněla: „Pani, nemluvte synu svému stále o Bohu, ale za to rozmlouvejte tím častěji s Bohem o svém synu.“

Při vyučování biblické dějepřavě předpokládám, že se učitel nedá svéstí pohodlností, aby sám nevypravoval dětem posvátné události. Ať užívá při tom prostých, jak jen možno biblických výrazů, a neoslazuje dojem dodatky, jež sesvětšují vypravování.

Mnoho umělého moralisování jen škodí a seslabuje účinek, jež způsobí prostá událost sama sebou. Mnohá tak zvaná mravní naučení jsou jen řídkou, nechutnou omáčkou, jež sice nadouvá ale nesílí. (Odst. 70.)

(Pokračování příště.)

BEDŘICH KONAŘÍK.

Antialkoholismus na školách v hodinách náboženských.

(Dokončení.)

300. Pokušení pochází:

1. ze zlé žádostivosti,
2. od světa, to jest od zlých lidí.

Zlá žádostivost! Mladík vidí dospělejší, jak se nápojem líhovým rozjařují, jak zpívají potom, žertují. Mladíkovi se to líbí. Žádá si něco podobného, zlá žádostivost vkrádá se do duše jeho, chce se také k rozpustilému veselí nápojem líhovým přivésti. Odoláte takové zlé žádostivosti? Poučil jsem vás, jaké nebezpečí tkví v líhovém nápoji, vydáte se v ně?

Svět, to jest, zlí lidé! Viz hořejší!

383. Ve druhém přikázání Božím se zapovídá jméno Boží zneuctívati.

Děje se tak v první řadě neuctivým vyslovováním jmen svatých, klením, rouháním. Kde se více hřeší tímto způsobem, než v hospodách? Mysl, omámená lihovinou, neuvažuje, co jazyk mluví, a ten, neovládán rozumem, pouští uzdu nejnižším vášním. Neskrocený hněv, proklínání, rouhání, — toť něco všedního u opilců. Zprávy ze soudní síně ukazují, že kde se stal jaký přečin proti náboženství, spáchán byl v 90 procentech od lidí opilych.

400. V třetím přikázání Božím se zapovídá na druhém místě všecko, co neděli znesvěcuje nebo světiti ji překáží, na příklad: nestřídmost a rozpustilé hry, hříšné radovánky a jiné věci podobné.

Jak se světila neděle před padesáti lety na vašem venkově? Ráno se vypravili na služby Boží ranní rodiče, na velké služby Boží poslali mládež. Po kostele šlo se pěkně domů, a po obědě a domácím úklidu starší vyšli do poli, podívati se na tu úrodu Boží, a mládež, ještě po nedělnu ustrojená, vyšla na náves, nebo do zahrad, nebo k lesíku. Žertovalo se, zpívaly se krásné písně, třeba dlouho do noci, a osvěžení na těle a na duchu uléhali všichni ke spánku. Takováto neděle nesla vskutku požehnání . . . Neřikám, že se nešlo do hostinců nikdy, — ale to bylo zřídka.

A jak se slaví ta neděle dnes?

Jste už, děti, tak dalece vyspělé, že k vám mohu mluvit, jako k rozumným lidem. Někteří už vystoupíte letos ze školy — proto k vám mohu mluvit jako k dospělým. Dnes je v naší obci pět hospod — před lety ještě vystačila jedna . . . Přespolní lidé, co přijdou na služby Boží, jdou po kostele do hospod, a ty jsou plny až dlouho do noci . . .

A domácí naši lidi? Někteří vůbec o kostel nezavadí, a jdou hned do hospody z rána. A jsou mezi nimi mladíci, škole sotva odrostlí. A představte si ten vzduch a ty výpary v hospodě. Jak je tam nezdravo! Jak se tam mluví! Jak si tam škodí lidé na zdraví! A často k tomu ještě přistoupí muzika, a pohroma je hotová . . . Já vás nechci děti špehovat, ale co vidím, musím vám vytknout. Šel jsem minulé neděle z procházky mimo dolní hostinec, a viděl jsem tam několik hochů i děvčat z této třídy, jak se tlačili na lavici zrovna u okna. Mohl bych vás potrestat, ale neudělám to pro tentokrát. Chci vám jen laskavě domluvit. Takové věci vás těší?

Místo, abyste se osvěžili na čerstvém vzduchu, lokali jste do sebe prach a výpary a kouř. Dospělým to škodí, natož vám!

A nyní poukáže katecheta na zdroje pravých duševních radostí, jakým se má člověk v neděli věnovati, aby mu neděle přinesla užitek a požehnání. Láska k přírodě, dobrá a poučná četba, společenské hry v přírodě atd. „Zpustnutí srdce, mravní úpadek lidské společnosti“ — jmenuje výslovně katechismus mezi příčinami, jež nás mají odstrašovati od znesvěcování neděle . . .

Při čtvrtém přikázání ať upozorní děti, jak se mají chovati k rodičům, jsou-li opilci. Nemají jimi pohrdat, za ně se stydět, o nich zle mluvit, — ale za ně se modlit, je prosit, by opilství nechali, a hlavně — svým střídým, krásným životem vinu rodičů zmírniti a shladiti.

Kdy nesmějí děti rodičů poslouchati? Když je nutí do pití lihových nápojů! Nesmíte však děti neurvale rodičům odporovati, ale laskavě a mírně jim povězte, že pan učitel a velebný pán vám vyložili vše o lihových nápojích atd.

Na vyšším stupni prober důkladně povinnosti rodičů v ohledu střídmosti (nedávati dětem lihovin, nepouštěti do hospod, dobrý příklad střídmosti dávat, jmění rodinné v pití neutráceti) a povinnosti představených a vrchností (nevysávat lid alkoholismem, povolováním hospod, tanečních zábav častých, nedohlžením na dodržení policejní hodiny atd.)

Neboj se, katecheta, poukázati ani na chyby státu, a otevři dětem oči raději dříve, než jim je otevrou jiní.

V pátém přikázání široké pole otvírá se katechetovi, aby promluvil o zdravotní stránce alkoholismu. V národní škole ovšem musí dětem mluvit co nejpřístupněji, a stačí k tomu též populární brožurky antialkoholické. Na střední škole, kde žáci jsou dosti zevrubně poučeni o vnitřních orgánech, může katecheta promluvit už vědecktěji o vlivu alkoholismu na organismus a musí též použít vědecktějších pomůcek. Jest-li učitel nebo profesor tuto stránku už se žáky probrali, stačí látku zopakovati: Bude ovšem dobře, když se spolu shodnou, aby si snad neodporovali v podání některých vědeckých dohadů, neboť i tu věda stále pokračuje, opravuje a doplňuje. A kdyby postřehli žáci jisté odpory a nesrovnalosti u obou svých vychovatelů, poškodilo by se věci více, než prospělo. Alkoholism a úmrtnost, vzrůst tuberkulosity atd. zase prober podrobně.

428. Bližnímu škodí na duši, kdo mu dává pohoršení (zavdává mu příležitost nebo jej úmyslně ke hříchu svádí). — Opět vděčná příležitost, promluvit o hrozných pohoršeních, jež se nestřídmostí dávají. Na střední škole může už promluvit katecheta o tom, že povinností je, vydati zákony, dle kterých přísně mají býti trestáni opilci, objeví-li se na ulici, nebo vůbec na veřejném místě, že dvojnásobný trest zaslouží lidé, kteří v opilosti dopustí se přečinů a zločinů. a ne zmírnění nebo docela odpustění trestů, že mají býti zařízeny asyly pro ty pijáky, kteří už morálním nebo policejním vlivem jsou nevyléčitelní.

Při šestém přikázání může promluvit katecheta, ovšem velice opatrně, o šesté příčině nečistoty, totiž o zahálce a nestřídmosti v jídle a pití. Pokud katecheta na střední škole může poukázati na alkoholism, jenž kráčí ruku v ruce s prostitucí, a s různými pohlavními zvrhlostmi, se nedá přesně vymeziti. Lépe je však studenta upozorniti, zavčas varovati, mravní bídu lidstva ukázati, než sám do ní v nevědomosti své padne!

Při sedmém přikázání vysvětlí, dětem, že alkoholismem okrádají se rodiny, obce a státy o národní jmění. Dolož statistickými dáty. Vylož, že státy ziskem z lihovin ničeho nezískají, poněvadž peníze takto nabyté musí věnovati na ubohé oběti alkoholism v polepšovnicích, nemocnicích, blázincích.

Při osmém přikázání Božím může se dětem vyložiti, že alkoholism je příčinou tak četných podezřívání, posuzování, pomluv, na cti utržení a nadávek. V alkoholickém opojení s člověka jakoby najednou

spadla všechna zodpovědnost, všechny jemnější city, veškerá ostražitost mizí, a z člověka mluví jen ty nejnižší pudy a choutky.

Probírá-li svátost stavu manželského na vyšších dívčích školách, varuj dívky před známými a ženichy, kteří v otázce střídmosti jsou slabochy a vysvětlí jim, co znamená alkoholismus manželů pro ženu, pro rodinné štěstí, pro potomstvo. Může sice žena vyléčit muže, jenž inklinuje k alkoholismu, ale je to vždy problematické. Alkoholismus a dědičnost, degeneraci, může a musí probrati katecheta na všech stupních velmi působivě, věku žactva ovšem přiměřeně.

Všecky následky alkoholismu může zopakovati, když dokazuje, že nestřídmost jest hříchem hlavním, z něhož pochází rozpustilost mravů, nestydatost a smilství, hádky a sváry, mrhání času a jmění, porušení zdraví a zeslabení sil duševních. Podobná příležitost naskytne se mu, když vysvětluje devatero cizích hříchů (k nestřídmosti raditi, ji vychvalovati, netrestati, podíl na ní bráti, jí hájiti). Kladně pohovoří o střídmosti a abstinenci, když probírá ctnosti, jež jsou protivou sedmera hlavních hříchů, když vysvětluje duchovní skutky milosrdenství (nestřídmé kárati, nevědomé a neuvědomělé poučovati o alkoholismu, chybujiícím dobře raditi) a křesťanskou dokonalost.

Takto důkladně poučené děti katecheta sduž ve volné bratrstvo střídmosti, a ze školy vyšlé vychovávej dále ve spolku střídmosti. Založ takový spolek ovšem mimo hostinec, v bytě privátním, poskytni mládeži příležitost k četbě, k zábavě ušlechtilé, hrám dovoleným, k vycházkám společným do přírody. Obouzej v nich jiné zájmy, než jsou hospodské, pracuj na kulturním povznesení lidu, mravně a střídmostně tak pokleslého. Navaž na buditelskou práci našich kněží-buditelů, z nichž mnozí probouzeli lid též ke střídmosti. (Kulda, Sušil.)

Vyučování střídmostí musí kotviti nejen v prostém příkazu Božském, nesmí míti základ jen v bibli, ale i v pozorování okolního světa. Musí zde býti východiskem současná skutečnost a pravda. Positivní mravouka střídmosti abstinence musí se diti pozorováním skutečného života.

Děti nesmí býti ponechány samy sobě v otázce střídmosti, nesmí si po vystoupení ze školy vytvořiti svou morálku střídmosti, pro svou potřebu, t. zv. morálku individualistní. Musí se dětem vštípati morálka střídmosti, pokud možno co nejurčitější, aby sloužila všem, ne pouze jednotlivcům.

Čím vyšší učiliště, tím může mluvíti katecheta otevřeněji, upřímněji a — vědeckěji.

Hlavní věcí je ovšem, aby dorost kněžský už v seminářích a fakultách theologických byl na důležitost boje antialkoholického upozorněn, aby byl vzděláván vědecky, aby se sám vědecky po této stránce vzdělával i po vyjití ze semináře, aby horlivě studoval všechny problémy ethické s alkoholismem související. V alkoholismu musí kněz viděti nebezpečí a zhoubu opravdového ducha náboženského, a dle toho přesvědčení i život svůj i své působení ethické zaříditi.

Experimentální paedagogika a psychologie.

O ústavu pro experimentální paedagogiku a psychologii lipského učitelského spolku uveřejňují „Lipské Učitelské Listy“ následující stať: „Záslužný ředitel ústavu, privátní docent dr. Brahn, přednášel nedávno v lipském učitelském spolku, »o úlohách experimentální paedagogiky a psychologie a o zpracování těchto v ústavu lipského učitelského spolku«. Experimentální psychologie má již za sebou dobu, kdy na všechny strany za uznání bojovati musela. Na ústavech učitelských udižuje se však doposud veskrze psychologie Herbartova aneb některá jiná s ní souhlasná. Nehledě k tomu, že se tato podstatně liší od psychologie, naznané nynějším stadiem vědy, jest ona zároveň nejméně vhodným podkladem pro paedagogickou práci učitele. Jednak znesnadňuje učiteli pochopení moderní vědy, a to zvláště v oboru pro něho nejdůležitějším, jednak neposkytuje, opírajíc se jediné o představy a vjemy, žádného podkladu pro moderní paedagogické názory, směřující od školy vyučovací ku škole pracovní. Dle těchto názorů má se vůli, citům a pudu po zaměstnání alespoň týž význam připsati, jaký se pocitům a představám přiřkládá.

Dnes jest veškerá psychologie na universitách experimentální. Od psychologie dřívější liší se svou methodou. Východištěm psychologie dřívější byly výslední a tudíž nejkomplicovanější jevy života duševního, jež více méně metafysicky vysvětlovány. Pozorování zůstaveno více náhodě, tak že každá možnost, přesvědčiti se o správnosti pozorování, předem vyloučena byla. Moderní psychologie naproti tomu, vycházejíc od pocitů zcela jednoduchých, snaží se veškeré pochody tak spořádati, aby se opětně vyvolati daly, čímž by se dokázalo, že stejné pochody zcela určitě tytéž psychické jevy vytvářejí, a že stejné změny v popudech stejnoměrné změny duševní způsobují. Tím utvářila se psychologie ve vědu exaktní, jejíž poznatky každý psycholog přezkoušeti může.

Podobně i experimentální paedagogika snaží se dosíci stupně vědy exaktní. Z opakování a z pozměny popudů snaží se i ona zákony stanoviti a především zcela jednoduché pochody vysvětliti. Sledovati vývoj dítěte experimentálně jest předním úkolem experimentální paedagogiky. Tak jest vystihnouti, co dítě v jistém věku jest s to vykonati a chápati. Dále zkoumá experimentální paedagogika kriticky metody vyučovací. V počtech na př. nelze oprávněnost té které metody potud určitě naznati, pokud experimentálně nebylo prokázáno, kterak si dítě čísla vůbec uvědomuje. Dále jest experimentální paedagogice řešiti problem únavy, otázku přestávkovou, otázku odpoledního vyučování.

Pro vzdělání učitelovo bude experimentální paedagogika neobyčejného významu, ježto po jejím zavedení na ústavech učitelských budou se kandidáti učiti exaktně mysliti nejen u věd přírodních, nýbrž též i u experimentální paedagogiky. Arcif nedostává se té doby učitelů pro tento obor. Prohloubiti jej a učitelstvo s ním seznámiti jest účelem ústavu pro experimentální paedagogiku a psychologii,¹⁾ jenž r. 1906 lipským učitelským spolkem založen byl. Jest prvním svého druhu v Německu.

¹⁾ Kramer-Strasse 4. -- Lehrer-Vereinshaus, zwei Treppen.

Jest však pozorovati snahu, že i jiné veliké učitelské spolky na založení podobných ústavů pomýšlejí. Nuže, jakým způsobem šíří náš ústav nové idee mezi učitelstvem? To se děje trojím způsobem, a sice: kursy prázdninovými, kursy přípravnými a kursy vedlejšími. R. 1907 účastnilo se kursu prázdninového 84 posluchačů. Asi 20 přihlášek muselo býti pro nedostatečné místnosti zamítnuto. Mezi kursisty bylo i několik školních ředitelů a ředitelů seminářů, taktéž jeden krajský inspektor školní. Účastníci rozděleni na dvě skupiny. V jedné z nich přednášel učitel Rudolf Schulze, předseda ústavu.

Kursy přípravné čítaly loni 42, letos 75 členů. Členský příspěvek obnáší ročně 10 marek, pro nečleny lipského učitelského spolku pro semestr 20 marek. V kursu přípravném seznamují se posluchači s nejdůležitějšími aparáty a přístroji moderní psychologie. Promlouvá se podrobně o jich theoretickém významu a dává se praktický návod k účelnému s nimi manipulování, čímž se kladou základy pro experimentální psychologii.

Později nastupují na místo přípravného kursu jednoměsíční večerní rozhovory, při kterých se o některé paedagogicko-psychologické otázky vystižně disputuje. (Doposud o rozdílech nadání, o únavě, o dětských kresbách.) Kdo by se pro některou zvláštní práci zajímal, přihlásí se v těchto měsících u dotýčného řídícího pokusů za pokusnou osobu a jest mu pak exaktní sebezpozorování konati. K tomu dostačí 1—2 hodiny týdně; ti, kteří bez návodu samostatně pracovati chtějí, potřebují k tomu arci více času.

V prvním vedlejší kursu překládá se anglická kniha o psychologii dítěte; v druhém projednává se veliká, trojdílná Wundtova psychologie; v třetím opět seznamuje některý matematiku studující učitel posluchače s nutnými vědomostmi vyšší matematiky. Členové ústavu nejsou vázáni k účastenství na těchto vedlejších kursech.

Knihovna jest pro členy denně, mimo neděli a pondělí, od 4 do 1/2 8 hod. otevřena. Od pátku do úterka lze si knihy vypůjčiti. Po dobu úředních hodin ústavu jest denně kollega mající dozor přítomen. — Jednací hodiny pro řídícího a předsedu ústavu jsou ve čtvrtek od 4—6 hodin.

V ústavu projednána jsou právě nyní následující themata: Vliv otázky na odpověď (Bader), o přesnosti výpovědi (Franken), problem paměti (Schulze), o vlivu pocitu a citu na tep srdce a dýchání u zdravých i neduživých (dr. med. Lasker), o chápání jednoduchých veličin prostorových (Wetzel), o vlivu únavy na tělesnou práci (Block), o vnímání čísel (Deutschler), vývoj smyslu pro barvy u dítek (Tengström), psychologie a dětské kresby (Riedel a Rössger)

Výsledky vědeckého bádání umožní ústavu uveřejniti v příštích letech obsáhlé publikace.

Péči lipského učitelského spolku jest vděčiti, že jest ústav vším opatřen; jediné místnosti činí potíže. Pouhé tři světlice jsou za stávajících poměrů naprosto nevyhovující.

K těmto vývodům „Lipských Učitelských Listů“ dovolujeme si pouze to dodat, že i my přesvědčeni jsme, že z uvedených šetření mnohé pro paedagogickou práci na výsost cenné důsledky vyvoditi lze, že však nicméně varovati třeba před přílišným očekáváním nějakých prakticko-paedagogických úspěchů.

Popřáváme¹⁾ proto rádi místa i jinému zaslánu, vyjadřujícímu se o paedagogických experimentech v tomto smyslu :

Dítky pokusnými objekty.

Wormští školní lékaři projednali ve své poslední výroční zprávě výsledky svého šetření o objemu lebky a inteligenci. Již po několik roků měří se totiž ve wormských školách lebky žáků za příčinou vystižení, pokud je mezi objemem lebky a inteligencí nějaká souvztažná zákonitost. Wormští školní lékaři mají skutečně za to, že konaná měření ozřejmují, že u dítek určitého věku vždy určitou lebeční míru předpokládati sluší, mají-li býti výkony dítek normální. Nechceme zkoumati, zda-li a pokud to vše se shoduje. Střezmež se však příkládati těmto měřením obzvláštního významu, neb snad dokonce nemyslemež, že mezi objemem lebky a inteligencí je snad úplný parallelismus. Dle nabytých zkušeností neposkytuje průměrný objem lebky zcela žádné záruky pro dostatečné nadání, a není opět menší objem lebky vždy naprostou příčinou menších duševních vloh.

Přestřeluje tudíž nemálo „Allgemeine Deutsche Lehrerzeitung“, požaduje-li aby lebopisná měření v našich školách všeobecně zavedena byla, a slibuje-li si z těchto „nepopíratelných fakt“ velikých výhod ohledně posuzování schopností žáků a dle toho určování -nejvhodnějších vyučovacích method.

Wormská měření lebek obrátila pozornost všech vychovatelů a učitelů na experimentální psychologii vůbec a přiměla tyto, o „osvědčených“ výsledcích této bedlivěji uvažovati. Již po řadu let usiluje se, psychologii dítěte experimenty vystihnouti a na těchto psychologických experimentech jako vědecky prokázaných podkladech má se vybudovati veškerá paedagogika a didaktika. Ve školách a účelně zařízených psychologických laboratořích²⁾ má se různými přístroji, jako aesthesiometry, algometry, ganiometry, ergografy, myografy atd., měření lebečního objemu a lícního úhlu, citlivosti kůže a smyslů, počtu žilotepů a výdechů přesně stanoviti a číselně prokázati duševní potence a duševní únava, „nosnost“ paměti, vůbec veškeré duševní myšlení a cítění dítěte. Ze Severní Ameriky přešel psychologický experiment do Německa.

Během posledních let vydáno množství spisů z oboru tohoto, z nichž „Experimentelle Didaktik“ prof. dr. W. A. L a y e asi nejznamenitější jest. Nejnověji vydal prof. E. M e u m a n n ve velikém dvousvazkovém díle přehledný souhrn všeho toho, co z dosavadních principů, method, výsledků a problémů do pojmu experimentální paedagogiky zasahuje („Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Paedagogik und ihre psychologischen Grundlagen“. Lipsko, Vilém Engelmann. 1907). Týž vydává také nákladem Otty Nemnicha v Lipsku zvláštní „Zeitschrift für experimentelle Paedagogik“.

V Giesenách, hessenském universitním městě, odbýváán dokonce i kongress pro experimentální psychologii, na kterém vzletnými slovy vynášen nesmírný význam této pro veškerou paedagogiku. — Co si z toho všeho vybrati? Než tuto otázku zodpovíme, nutno si především uvědomiti, s jakými obtížemi konání těchto experimentů sloučeno jest. „Já myslím“ — tak

¹⁾ „Katholische Schulzeitung“ ze dne 30. května 1908, čís. 22.

²⁾ Tak založil nejnověji prof. Alfred B i n e t v Paříži zvláštní školu, ve které všechna možná měření a experimenty s dětmi konány býti mají.

píše giesenský professor dr. August Messer ve svém posudku Lay-ova výše dotčeného díla — „že se v experimentální didaktice téhož doděláme jako v experimentální psychologii: čím více úspěchů bádáním se docíluje a čím více metody se zdokonalují, tím více poznáváme, jak přenáramně komplikovány jsou i relativně prajednoduché jevy, jak přetěžko jest izolovati jednotlivé prvky a pochody, za účelem experimentálního pozorování. K tomu druží se ještě ta okolnost, že skoro u všech těchto pokusů, jakkoli vědecký ráz míti se zdají, i suggesce, jak se strany experimentujícího, tak i se strany pokusné osoby, nemalého významu jest.

Proto varuje i dr. Altschul (Praha) zcela rozhodně před tím, chtíti činiti z výsledků dosavadního měření únavy určité závěry pro praxi školní, neb v nejednom případě jest to vlastně pouhá eskamotáž únavy. Experimentátor má prý při svých šetřeních namnoze již předem fixní snahu toho dosíci, co si předem usmyslil, tak že přímo cíli, předem stanovenému směřuje. Při tom nutno ještě něco na zřeteli míti. Tato šetření a měření vztahují se skoro bezvýminečně jediné na fyziologické souzvučné jevy psychických pochodů. Než, prozařují-li všechny psychické pochody souzvučné fyziologické jevy? Lze směle tvrditi, že velmi mnoho duševních pochodů, a to zvláště významnějších a vyšších, experimentem vůbec postřehnouti nelze. Proto bych zcela rozhodně před přečeňováním této experimentální didaktiky varoval. Tvrdí se sice, že ona umožní, místo pochybných domyslů uplatniti skutečné a zjištěné vědecké poznatky. Než to jest pouhý klam. Kdyby se v těchto didakticko-experimentálních výzkumech v rozměrech ještě větších pokračovalo, neplynul by z toho našim školám naprosto žádný zisk. Myslím, že jest dosti jiné mnohem důležitější a rozumnější práce, nežli lebky a únavu žáků měřiti. Tím však nechci experimentální didaktice vůbec veškerou oprávněnost odpírati. Její výsledky odůvodní snad prohloubeněji mnohou paedagogickou ustálenost a zdokonalí snad po té neb oné stránce naši vyučovatelskou činnost.

Ze proti ní hlasu svého pozvídám, toho příčinou jest jediné její neodůvodněné přečeňování, jako by ona jediné byla skalou celé vychovatelské a vyučovatelské budovy. Paedagogika není, jak E. Weber (Mnichov) v měsíčníku pro paedagogickou reformu „Der Saemann“ uvádí, exaktní vědou v tom smyslu, jakými jsou matematika a fysika, a také jí přese všechny experimenty nikdy nebude. Budiž Bohu děkováno, že tomu tak jest, že nelze utvářejícího se člověka, tento tajuplný zázrak stvoření do určitých mathematických formulí vměstnati. Existuje ovšem jedno psychologické bádání dítěte, které na výsost důležitého významu jest a které všem nadšeným a opravdovým vychovatelům pěstovati sluší. Jest to ono psychologické bádání dítěte, které ač nevědouc, každá dobrá matka koná, nalézajíc ve své lásce a péči o své dítě pravé prostředky a slova, kterými duše matky, a dítěte splývají, si rozumí a se milují. Toto psychologické bádání jest dle slov výše jmenovaného E. Webra „osvěžujícím pramenem, z něhož napřád každé hlubší poznání lidského života prýští“. A toto psychologické bádání pěstujemež s pravou láskou a oddaností, nečiňmež však z našich učiren experimentační síně a z našich dítek pokusné objekty. Neboť ne experiment, ale opravdový talent vychovavací a vyučovaví, láskyplná oddanost povolání vychovatelskému jsou a zůstanou při dile vychovavacím nejdůležitějšími momenty. (Katholische Schulzeitung, čís. 22., 1908.)

FR. B.

Vyučování církevním dějinám na škole měšťanské.

„Vychovatelské Listy“ s ochotou přicházejí vstříc usnesení katechetického spolku sv. Cyrilla a Methoděje, jímž za orgán katechetů sdružených ve spolku uznány byly, tím, že uveřejňují články nás katechetů se týkající. Proto užívám této příležitosti, abych podal své názory o náboženském vyučování v těchto listech.

Počínám třídou nejvyšší — III. třídou školy měšťanské.

Dle osnovy učebné pro školy obecné, udané ve „Slově k zavedení nového katechismu na školách národních a měšťanských v arcidiecesi olomoucké“ jest předepsána látka pro 8. rok školní následující: „Shrnutí a přiměřené doplnění výkladů biblických. — Přehledné opakování veškeré věro- a mravouky, obzvláště učení o církvi, o modlitbě, o sv. svátostech a svátostinách, aby žáci u víře upevnění byli; aby ji v životě nejen ústy, ale i skutkem vyznávali, přesvědčení jsouce o božském původu jejím i o božském zřízení sv. katolické církve, kteráž trojí úřad svůj z rozkazu božského Spasitele vykonává a ku spáse člověčenstva vykonávati bude až do skonání světa. — Události a obrazy z dějin církevních. — Při čemž obzvláštní zřetel budiž brán k sv. patronu školní osady, farního kostela, diecese a země, pak i ku sv. patronům křestním nejčastěji se vyskytujícím. — Na pěti- a vícetřídnicích školách promluví se o církevních otcích ve „velkém katechismu“ uvedených. — Dále ony příběhy, jež výhradnou pravost a božský původ církve katolické dosvědčují a vhodné jsou lásku a přítulnost k této církvi sv. do srdcí mladistvých vstípati. — Výklad nedělních evangelií.“

V učebné pak osnově pro III. tř. měšťanskou se praví:

„Jako v 8. školním roku školy národní.

V posledních 4 měsících připojí se: obrazy z dějin církevních, rozprava o učitelích církevních „ve velkém katechismu“ uvedených, stručný přehled událostí církevně-dějepisných.“

Pro III. třídu měšťanskou předepsáno vlastně totéž, co pro 8. školní rok, jenže ve škole obecné obrazy z církevních dějin připojím příležitostně, kdežto pro školu měšťanskou určena doba, kdy dějiny církevní — vlastně obrazy z dějin záhodno probírat.

Hlavním však předmětem zůstává katechismus. A na ten třeba klásti důraz, jím neustále se třeba obírat. Dějiny církevní mají býti jen doplňkem, ilustrací katechismu. Neboť cílem vyučování náboženského vždy a na každém stupni jest poznání Boha a roznícení lásky k Němu. Proto praví sv. Augustin: „Vyučuj tak, aby děti slyšíce věřily, věřice doufaly a doufajíce milovaly“, čili jinými slovy — jak předpisuje učebná osnova pro diecesi olomouckou: „aby žáci víru v životě nejen ústy, ale i skutkem vyznávali; přesvědčení jsouce o božském původu jejím.“ A P. Fux ve své methodice dí: „Účelem náboženského vyučování nemůže býti, aby děti pravdy náboženské toliko poznaly a si osvojily, ale běží hlavně o to, aby bylo i srdce jejich náboženstvím proniknuto tak, by dle náboženství žily, t. j. nábožensko-mravně byly vychovány, neb ne to, co člověk ví, ale co chce a co koná, rozhoduje o jeho mravní hodnotě.

Tento cíl třeba neustále mít na paměti i ve III. třídě měšťanské, a nedati se svést k obšírnému výkladu dějin církevních. Ne tedy podávat a buditi v dětech vědomí o církvi, ale stále buditi v nich svědomí. Jako úkolem dějin světských jest poukazovati, že dějiny nejsou hříčkou osudu, nýbrž výslednicí vyšší moci, že zákon mravní nesmí býti beztrestně porušován ani od mocných tohoto světa, tak zvláště církevní dějiny mají jasně ukazovati, že vyšší moc všechno řídí a spravuje. Z dějin církevních mají dítky poznati, že církev katolická od Ježíše Krista jest založena a řízena, že jest pravou církví Kristovou. Dějiny církevní tedy mají buditi v útlých srdcích lásku a poslušnost k církvi, radost z toho, že k ní náležejí, mají v mládeži utvrditi víru v božský původ církve, v její učení, a povzbuditi dítky, aby víru tu neohroženě vyznávaly.

Z cíle vyučování dějinám církevním vysvítá též, jaká látka má se probírat. Nezapomínejme, že ve III. třídě měšťanské jsou žáci 8. školního roku. A proto látka musí býti vybrána tak, aby byla přiměřena chápavosti a rozumu žáků. Dále třeba vybrati věci nejdůležitější a nejvhodnější, na nichž by božský původ církve a její božské řízení snadno poznáno bylo. Na co ku př. bludná učení Nestoriánů, Monofysitů a Monotheletů? Pro tato pak není času na věci důležitější. Poslední 4 měsíce mají býti věnovány církevním dějinám, tedy v nejlepším případě 32 hodin. Proto třeba škrtnouti nepotřebné a méně důležité.

Aby cíle výchovného dějinami církevními bylo dosaženo, třeba látku důkladně probrati. Raději méně, ale důkladně. Ovšem při tak málo času těžko co škrtnouti, ale přece něco dá se zkrátit. Na př.: Z pronásledování křesťanů probere se důkladně pronásledování Neronovo, podá se obraz soudu a mučení křesťanů (na př. z Hlavinkových dějin) a jen se vyjmenují nejdůležitější pronásledování (Deciovo a Diokletianovo). Nebo z křížových výprav jen prvá důkladně. Z církevních otců západních: sv. Ambrož a sv. Augustin; z východních sv. Basil (ze svaté rodiny, zakladatel řádu), sv. Athanáš (hájí božství Krista proti Ariovi, pronásledován utíká do Říma, přivádí dva mnichy na západ; tím připravují si cestu pro sv. Benedikta) a sv. Jan Zlatoústý. — Z bludařů: Arius, Hus, Luther, Kalvín a Zwingli.

Nejlépe bylo by podávati jen obrazy, zvláště osoby, podati jejich charakter, vylíčiti poměry v jakých žily, jak bojovaly za cnost, aby děti měly každé hodiny před očima vzor pro sebe. K tomu třeba ovšem případné pomůcky, knihy, jak pro katechetu tak pro žáky. Naše učebnice v tom ohledu nevyhovují.

Mám po ruce následující pomůcky:

H. Tippman: Stručný dějepis církevní pro školu a dům.

Xaver Dvořák: Katolický dějepis církevní.

A. Krejčí: Dějiny církevní.

Fr. Pelan: Dějepis církve katolické pro školy měšťanské.

Václav Macek: Krátký dějepis církve katolické.

Anton Osen: Kurzer Abriss der Kirchengeschichte für Bürgerschulen.

Ferd. Wagner: Erzählungen aus der Kirchengeschichte.

Fuchsberger: Geschichte der Kirche Christi.

Jos. Stelzl: Kurzgefasste Kirchengeschichte in Einzelbildern.

Dr. Al. Baldus: Kirchengeschichtliche Charakterbilder. (Pro Německo.)

Z těchto uvedených knih učebných zamlouvají se mi: Mackova svojí krátkostí, Osenova tím, že in margine poznamenáno má, co opakovati z katechismu, a svým uspořádáním Baldusova. Probíráť pokud možno život

osoby a při tom pěkně podává obraz doby tehdejší. Skutečně jsou to obrazy z církevních dějin. A doufám, že tímto způsobem dosáhne se nejlépe cíle určeného dějinám církevním na škole měšťanské. Téměř každé hodiny mají děti před očima vzor, jež možno v životě následovati. Celkem obsahuje 33 obrazy, z nichž některé by se daly vyloučiti jako: Geistige Angriffe auf die Kirche und ihre Abwehr; Der hl. Ansgar; a v jednu lekci sloučit: Pius IX. a Lev X. Ovšem za to obšírněji probraly by se církevní dějiny vlasti naší.

I pro katechetu třeba příručky, kde by potřebnou látku upravenou pro děti a připravenou, aby byla zajímavou snadno našel, aby dlouho nesháněl v několika knihách a tak často zbytečně času, jež by mohl věnovati dalšímu studiu, nemařil. Chystaná chrestomati Dr. Kolíska pro měšť. školy nemůže mnoho obsahovati — a má býti vlastně pro žactvo, ne pro učitele — ta hlavní zřetel bude asi míti na školy střední vyšší. Nebylo by záhodno, aby pilní katecheti svoje zkušenosti podávali v těchto listech? Kdyby ne celé katechese, alespoň rozvrh s udáním pramenů, odkud čerpali. Bylo by to pro mnohého nejen poučením, ale i pobídkou, aby sám ze svojí praxe podal to, co za dobré uznává. Tím se sblížíme a zdokonalíme.

Při dějinách církevních třeba dále, aby děti měly představu o čase, kdy událost, o níž se vypravuje, se stala. Nejlépe navázati na dějiny světské. Z dějepisu všeobecného znají důležitější letopočty; povim tedy žákům: ten sv. žil tenkrát, když ten a ten král panoval, nebo když to neb ono se stalo. Tak žák snadno vsune událost z dějin církevních mezi události z dějin světských a má představu o době, v níž se to stalo. Tuto představu o čase podporují diagramy. Pohlédněme na učitele světské, jak ve svém oboru pracují! Pomůcek a diagramů plno, všechno jen názorně! Sami si takové pomůcky pořizují. Následujme je v tom! Je nás málo, na vydání pomůcek těchto — myslím v českém jazyku — malá naděje, a proto pracujme sami a sdílejme práci svojí navzájem.

Navštívil jsem nedávno svého kollegu a viděl jsem, že zabývá se pilně takovou drobnou prací nejen pro dějiny církevní, ale i vůbec pro vyučování náboženské. Tak na př. měl: 12 článků víry v obrázcích, křížovou cestu, růženec, bolesti Panny Marie, dary Duch sv., sv. apoštoly, obrázky umělců-malířů, diagram mše sv., obřadů na velký pátek a bílou sobotu. To všechno sám si pořídil, aby ulehčil práci dětem a s lepším výsledkem sám působil.

Pro dějiny církevní tedy diagram též.

Kromě toho možno upotřebiti některé obrazy ze země- a dějepisu, na př.:

Z vydání Hölzelova: Jeruzalem, velechrám v Kolíně n. R.

Doležalovy obrazy zeměpisné: První křesťanský chrám v Levém Hradci.

Ze sbírky „Letem českým světem“: Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře, Hostýn (ale velmi maličké).

Ze sbírek dějepisných: Lehmannovy obrazy k dějinám kulturním: Soudnictví ve středověku a obrácení pohanů na křesťanství; Na dvoře klášterním v X. století.

Fel. Jenewein: Sv. Cyrill a Methoděj; Jan Hus káže (při té příležitosti může opravit, co nesvědomy učitel pokazil. Před 2 lety měl jsem žákyni ve III. třídě — přišla odjinud — která vyvolána o Husovi nechtěla

řící, že byl prohlášen za kacíře. Jim prý paní učitelka řekla, že Hus byl svatý a nevinně upálen.

Doležal: Rostislav vítá věrověsty.

Různými takovými pomůckami učiníme vyučování zajímavým a snadným a tím zároveň získáme srdce dětská pro Církev a dosáhneme cíle vytčeného v osnově pro vyučování náboženství ve III. třídě měšťanské.

Rozhledy.

Výchova dívcí.

Zemská dívčí škola hospodářská v Kroměříži. Dnes už není potřeba dokazovati, že naše doba vyžaduje i na venkově mnohem většího vzdělání a všestrannější zdatnosti a rozhledu než v dobách minulých. Je-li třeba držeti dle možnosti stále krok s rychlými pokroky nynější doby, jest toho nevyhnutelně třeba pro selský stav, nemá-li ještě dále hlouběji upadat. A platí-li to o mužích hospodářích, platí to stejně, ne-li více, o selských ženách, hospodyních.

Je nutno, aby vedle odborně vzdělaných a snaživých hospodářů byly také odborně vzdělané, pracovité a rozumné hospodyně. Bohužel, ženský dorost na venkově má mnohem obtížnější podmínky ke všeobecnému a odbornému vzdělání. Pro selské syny je na Moravě již veliká řada hospodářských škol zimních, škol rolnických, jedna střední, mlékařská, sýrařská — mohou konečně nabýti průpravného vzdělání aspoň všeobecného na reálkách, gymnasiích atd. — ale pro selská děvčata celé Moravy nemáme vedle obecných a měšťanských škol ničeho k odbornému vzdělání než jedinou zemskou dívčí školu hospodyňskou v Kroměříži, nečitáme-li sem školy klášterní (vyjma hospodyňskou školu v Kokorách) a vyšší dívčí ústavy v Brně a Olomouci, které přece jen určeny jsou v první řadě k výchově pro život městský a ne venkovský a nemohou proto u selských děvčat dodělati se takového úspěchu jako škola tato, která věnována je cele a výhradně odbornému a z části i všeobecnému vzdělání dívčího dorostu naší vlasti. Vyučování vede se nejen theoreticky, ale hlavně prakticky a názorně. Theorii vždy doplňuje praxe. Která chovanka má jen trochu smyslu pro hospodářství, musí si odnésti z této školy pěkné vědomosti, jichž v praktickém životě jako budoucí hospodyně na selském statku s velikou výhodou a radostí všude upotřebí.

Chovanky ve škole pracují stále, od rána do večera, ale střídá se práce duševní s tělesnou, i různé druhy práce tělesné, což působí velmi blahodárně na jejich duševní stav. Při práci jsou veselé, zpívají si, což je dobrým znamením, že jsou spokojeny a že je práce těší. Zvykají si hledět na práci ne jako na nějaké zlo, ale jako na potřebnou věc pro každého člověka, která tělo otužuje a ducha ušlechťuje.

Mnohá není třeba zrovna zvyklá práci z domova, ale zde teprve dovede oceniti význam práce pro člověka. Blaží jí, je v ní spokojena a těší se z jejího ovoce. Také po stránce theoretické výchovy naučí se chovanka mnohému, ušlechťí si způsoby a rozšíří značně svůj duševní obzor.

Zemská hospodyňská škola v Kroměříži měla by proto býti cílem všech rodičů, kteří mají pochopení pro řádné vychování a vzdělání svých dcer, neboť dají-li dcerám svým vzdělání co nejlepší, budují nejenom jejich šťastnější budoucnost, ale prospívají také celému národu, poněvadž čím vzdělanější a dokonalejší jsou ženy a matky, tím lepší a zdatnější jest celé lidské pokolení, celý náš národ.

Hospodyňská škola v Kroměříži patří dnes mezi ústavy co nejlépe opatřené všemi učebními pomůckami a různými příležitostmi k nejvyššímu vzdělání. Velice je jí na prospěch, že v bezprostředním sousedství nalézá se zemská chlapecká škola rolnická s velkým polním hospodářstvím a chlévem s ušlechtilým skotem, kde po této stránce mohou obohacovati své vědomosti — a konečně, že při škole rolnické je rozsáhlá zahrada, spravovaná školním zahradníkem, kde zase s prospěchem mohou sledovati důležité a zajímavé odvětví ovocnické, zelinářské, pěstění ozdobných a užitčných květin a konečně je v sousedství zemská škola mlékařská a sýrařská s nejmodernějším zařízením.

Patří tedy hospodyňská škola v Kroměříži mezi nejlepší ústavy dívčí vůbec, neboť žádná jiná nemá tak výhodných podmínek vzdělávacích. — Založena byla roku 1884 hospodářskou jednotou Záhlinicko-Kvasickou a umístěna zároveň v budově rolnické školy chlapecké. Roku 1896 byla pro školu dívčí výše uvedeným spolkem vystavěna vlastní budova jednopatrová a v r. 1900 byla škola převzata do správy zemské.

Účelem hospodyňské školy je poskytnouti chovankám pravého základu k budoucímu životu rodinnému ve směru theoretickém i praktickém a působiti na jejich duševní život, aby se zdravě a ušlechtilě vyvíjely. Hospodyňská škola má docíliti, aby její absolventky pochopily důležitý a zároveň zodpovědný úkol ženy v rodině a v životě.

Účelu toho dosíci se má jednak theoretickým vyučováním ve všech předmětech potřebných k vedení domácnosti a přihlížením i ku vzdělání všeobecnému — jednak účastí ve všech praktických pracích, které jsou potřebny k vedení domácnosti pod dozorem učitelek, a to: vaření, pěstování zeleniny a květin, šití všeho prádla, spracování mléka na máslo a sýr, obstarávání drůbeže i vepřového dobytka, dohledu při dojení.

Aby dívka do školy přijata býti mohla jest jí prokázati, že vychodila obecnou školu a je jí nejméně 16 let — že je mravně zachovalá a zdravá. Přijme se pouze 20 chovanků od 16. let počínaje.

Doba vyučovací trvá pravidlem jeden školní rok, t. j. 10 měsíců. Počíná 15. září a končí 15. červencem. Mezi školním rokem vyučování přerušiti vystoupením není dovoleno.

Hlavní prázdniny trvají 2 měsíce, prázdniny mezi školním rokem jsou tytéž jako na středních školách. Chovankám je dovoleno opustiti ústav pouze o svátcích vánočních a velikonočních.

Za celé opatření v internátě platí se 32 K měsíčně předem. Školné se neplatí, pouze zápisného 10 K. Pro chovanky zřízena jsou 3 stipendia po 100 K, jedno od slavné c. k. hospodářské společnosti v Brně a dvě od markrabství moravského; pak jedno stipendium 80 K od Jeho Milosti knížete arcibiskupa olomouckého.

Osnova učebná zahrnuje v sobě vyučování theoretické a praktické. Z theorie věnována je týdně mravouce 1 hod., českému jazyku vyučovacím 2 h., počtům a jednoduchému účetnictví 2 h., vychovatelství 1 h.,

zdravovědě 1 h., chovu zvířat hospodářských 2 h., zahradnictví 1 h., mlékařství 1 h., domácímu hospodářství 3 h., přírodopisu a přírodopytu 1 h., zeměpisu a dějepisu 1 h. Z praktických cvičení jsou to: ženské ruční práce, pak práce v kuchyni, při úklidu, prádle, mlékařství, ve chlévě a v zahradě.

Aby chovanky ve všech pracích domácího hospodářství se vycvičily, jsou rozděleny na tři čety, které se každých 14 dní vymění, takže se během 6 neděl v práci vystřídají.

I. četa kuchařek: Obstarává úklid v kuchyni, jídelně a spižárně, připravuje pokrmy.

II. četa prادلen: Obstarává úklid v ložnicích, učírně, pracovně, na chodbách, v šatně a v koupelně.

III. četa mlékařek: Udržuje v pořádku sýrárnu, mlékárnu a dolejší chodbu, spracuje mléko a má dohled ve chlévě, připravuje krmivo pro vepřový dobytek a drůbež.

Čemu všemu může se naučit i selské děvče v této škole? — Probereme aspoň stručně nejdůležitější obory praktického vyučování.

Královstvím každé rozumné a řádné hospodyně jest přirozeně domácnost, a tu zejména kuchyň. Proto věnována je veliká péče a pozornost praktickému vedení kuchyně. Kuchyně zemské hospodářské školy dívčí v Kroměříži zařízena je vzorně a účelně. Zde za stálého dozoru připravují chovanky úplně samostatně pokrmy pro celý internát, takže každá než opustí ústav, samostatně vařiti umí. Pokrmy připravují se jednak jednoduché avšak chutné a výživné — jednak jemné a nákladnější. Při tom přihlíženo bedlivě k tomu, aby chovanky zvykly čistotě, pořádku a spořivosti, aby rozumným, praktickým a vypočítavým způsobem za laciný peníz dobře a správně rodinu svou vyživovati dovedly. Velká váha se klade na to, aby dovedly dobře a různým způsobem připravovati to, co jim hospodářství skýtá. Proto zavedeno jest při hospodyňské škole hospodářství, kdež se chová skot, vepřový dobytek, drůbež a králíci. Zařízení hospodářství při škole má nejen účel jmenovaný, ale i ten, aby chovanky seznaly, jaká zvířata užitečná pro naše poměry se nejlépe hodí; jak se mají vhodně odchovávat, ošetřovati a krmiti, aby co největšího užitku skýtala.

Mlékárna patří k důležitým zařízením hospodyňské školy. Mléka zpracuje se 50—70 litrů denně. Toto skýtá hovězí dobytek rolnické školy. Chovanky naučí se dojiti způsobem obyčejným a Hegelundovým a zacházeti s mlékem nadojeným. K uschování a zpracování mléka slouží vzdušná mléčnice. Zde nalézá se vycementovaná nádržka na vodu, kdež se nechává mléko přirozeným způsobem vystávat, a dle potřebí chladí se mléko a smetana. Sbírání smetany jen málo se provádí, pouze aby chovanky seznaly, jak mnoho tuku zůstává ve mléce, nechá-li se vystávati. Jinak se mléko odstřeďuje. K účelu tomu slouží dvě odstředivky. Odstředěné mléko zužitkuje se jednak ke krmení vepřového dobytka a drůbeže — jednak ku výrobě tvarohu a hubených sýrů. Máslo vyrábí se čajové ze smetany nakyslé. Ke tlučení jeho nachází se v mlékárně máselnice „Viktoria“ a „Holštýnská“, ku zpracování „kruhovitě hnětadlo“ a „americké prkno“, na formování různá tvořítka. Dále je v mlékárně přístroj ku zkoušení tuků ve mléce. Chovanky každý týden zkoušejí množství tuku ve mléce, aby zjistila se jakost mléka u jednotlivých dojnic a vliv různých krmiv na tučnost mléka. Ku chlazení mléka je v mléčnici chladič rourový.

Z tučného mléka vyrábí se jemné sýry a to: máslové sýrce, limburský

romadour, camembert, škatulový a nejvíce sýrce tvarohové pivní, imperial a liptavský. Z hubených sýrů vyrábějí se tvarůžky.

Pěstování zeleniny a ovoce je zajisté též jedním z nejdůležitějších oborů pro každou řádnou hospodyni. V hospodářské škole mají chovanky vzácnou příležitost, aby se mu dokonale naučily.

Prozatímní domácí zahrádka zemské hospodyňské školy rozdělena je na čtyři velké tabule, na kterých se pěstují různé druhy zeleniny, jakož i rostliny aromatické a lékařské.

Vedle těchto pěstují se vesměs užitečné keře ovoce bobulovitého, jakož i ovocné zákrsky, které jsou vysázeny na pokraji záhonků.

Cesty, jakož i záhony jsou obroubeny různými rostlinami jako ysosem, tymianem, majorankou, jahodami a p. Na záhoncích podél cest pěstují se rostliny vytrvalé a květiny letní.

Mimo jiné je zde umístěno pařeniště sloužící ku vypěstování ranných sazenic zeleniny, jakož i květin ku vysazení skupin a záhonů. Též se rychlí salát, okurky, řetkvička, brukev a j. Celé pařeniště rozděleno je na teplé, poloteplé a studené. V době zimní slouží pařeniště na přezimování zeleniny. Veškeré práce na zahradě vykonávají chovanky samy a to takovým způsobem, že každé chovance přináležejí jistý počet záhonků, na kterých semeno vysévá, sazenice vysazuje a též pěstuje do úplného vývinu sama za pomoci učitelů.

Další vyučování má na zřeteli tyto důležité úkoly :

1. Jakým způsobem lze založiti domácí zahrádku?
2. Připravovati půdu pro zeleninu.
3. Pěstovati veškeré zeleniny ve volné půdě a pařeništi.
4. Rychlení zeleniny vůbec.
5. Vysévání semene do pařeniště i do volné půdy.
6. Sazení veškerých keřů ovocných v patričné vzdálenosti a jich ošetřování.
7. Šlechtění růží, množení květin za okny, jich ošetřování a p. — vůbec vše co nezbytno jest věděti ženě pro domácnost, kuchyň, vkus aesthetický neb i odprodej.

Vypěstovanou zeleninu a ovoce naučí se chovanky vhodným způsobem konservovati na zimu a to :

1. zeleninu ukládáním do písku a hlíny ;
2. sušením ;
3. ukládáním do soli, octa, a p.

Ovoce konservuje se též způsobem různým a to :

1. ukládáním ovoce čerstvého ;
2. nakládání do cukru, octa, líhu ;
3. výrobou marmelád, povidel, past a rosolů ;
4. sušením ;
5. výrobou vína a p.

Dalším důležitým praktickým výkonem jsou ženské ruční práce. Chovanky naučí se šítí rukou i strojem. Dále látání a spravování prádla i oděvů. Šítí všeho prádla ženského, mužského a dětského. Šítí jednoduchých šatů domácích, braní míry, kreslení střihů, prádla i šatů.

Vyučování svěřeno je učitelce ručních prací a praktické švadleně, která do ústavu dochází, takže i v oboru tomto vycvičiti důkladně se mohou.

Toto je stručný nástin všeho, čemu může se naučiti chovanka v kroměřížské hospodyňské škole pro selskou domácnost, nepočítaje sem různé jiné výkony praktické. Ale v každém směru je snahou její vychovati a rozumně i prakticky vzdělávati budoucí selské ženy a hospodyně — pilné, pracovité a spořivé, které jsou pravým požehnáním každé selské domácnosti a celému národu.

Nový školní rok započne službami božími dne 16. září 1908. Kdo by si přál bližší informace tomu na požádání zašle ředitelství ochotně prospekt.

Hospodyňský kurs v Kokorách. Mnoho škol se za našich dob pro dívky zřizuje, avšak školy tyto poskytují po většině oněm dívkám přiměřeného vzdělání a výchovy, jež ve městech žijí, anebo těm, které mají v úmyslu zcela jinému zaměstnání se věnovati, než jaké vyskytuje se v domácnosti rolnické.

Zde dlužno uvážiti, že rozdílná jest domácnost úřednická a vůbec městská od domácnosti rolnické; ona omezena jest pouze na místnosti v domě, tato však rozkládá se z místností obývajících do dvora, do stájů a zahrady až na pole. Rolnická hospodyně má na péči nejen rodinu, nýbrž i čeledě a dělníky, jichž ku pracím rolnickým potřebuje.

Nebývalo zvykem dávatí rolnické dcery na vzdělání s tím domněním, že toho nepotřebují; nyní však, kdy duch času toho vyžaduje, posílají i rolníci dcery své, pro tento stav určené na vzdělání. Stává se však, že dívka poznavši hlučný a zábav plný život městský, který sterým kouzlem na mladistvou mysl dívčí působí, maluje jí luzným obrazem příští život v městě a naplňuje děsem oproti tomu „dření“ na statku, ona vrací se do rodného domu stavu svému odcizena, plna tužeb po městském žiti.

Aby se tudíž rolnické dcery stavu svému neodcizovaly, dejme je do školy nebo kursu hospodyňského pro rolnické dívky zřízeného, kde v klidném ústraní se vedou k opravdovému pochopení vážných cílů životních.

Původcem a zakladatelem hospodyňského kursu v Kokorách jest dp. Daniel Dajč, kons. rada a farář, nyní již na odpočinku.

Pozoruje, jak dcery rolnické vzděláváním se na školách jiného odboru, než rolnického stavu tomuto se odcizují, založil a v činnost uvedl r. 1905 ústav, na němž zřízen jest hospodyňský kurs a pracovna čili kurs pro ženské ruční práce, trojtřídná dívčí škola obecná a mateřská školka.

Účelem hospodyňského kursu jest poskytnouti dívkám stavu rolnického dobrý a pevný základ do budoucího života v každé práci ve směru theoretickém i praktickém, které jest třeba ženě v povolání rodinném, jak toho prospěch nynějšího hospodářství a vedení domácnosti vyžaduje; zároveň vštěpovati dívkám lásku ku stavu rolnickému, aby se jemu neodcizovaly, nýbrž pochopily jeho cenu a učily si ho vážiti.

Vyučování theoretické:

Náboženství. Boží a příkázání církevní. O poznání dobrého a zlého. O lásce k Bohu a bližnímu. (1 hodina týdně.)

Nauka o vychování: Nejdůležitější pravidla o tělesném i duševním rozvoji dítek. Základní pravidla dobrého vychování. (1 hodina týdně.)

Písemnosti: Dopisy a nejdůležitější spisy jednací, důkladné poučení a praktické provedení v příčině záležitostí poštovních se týkajících. (1 hodina týdně.)

Počtářství a účetnictví hospodářské. Čtyři základní způsoby početní. Hospodářské účetnictví. (1 hod. týdně.)

Chov zvířat hospodářských a mlékařství. Složení a výkony těla zvířecího, chov zvířat všeobecný; nejdůležitější o píce, o výživě, o ošetřování dobytka. Chov dobytka hovězího, vepřového a drůbeže.

Mléčná žláza a odměšování mléka; složení a zužitkování mléka. Zařízení mléčnic. (2 hod. týdně.)

Zelinařství a zahradnictví. Návod ku pěstování zeleniny, o pěstování květin za okny. O včelařství. (1 hod. týdně.)

Přírodověda. Znalost prvků a sloučenin pro hospodářství důležitých. Lučba ústrojná. (1 hod. týdně.)

Zdravověda. Lidské tělo. Všeobecné zásady zdravovědy. (1 hod. týdně.)

Domácí hospodářství. Působení ženy jako hospodyně v domácnosti; poučení o nejdůležitějších látkách potravních. Konservování potravin. Poučení o tkaninách, o příbytku a prádle, o zacházení s čeládkou. (1 hod. týdně.)

Zpěv. Písňe jedno- i dvouhlasné s průvodem harmonia.

Praktická cvičení:

Praktický návod o všech pracích, jež souvisí s domácnostmi, s chovem dobytka a hospodářstvím chlévským, jakož i zahradnictvím.

Ženské ruční práce: Návod a praktická cvičení ve spracování prádla a oděvu. Šití prádla mužského i ženského. Šití šatů, kreslení střihů.

V kuchyni: Vaření jídel obyčejných i jemných; nakládání a zavařování zeleniny i ovoce; pečení chleba. Zabíjení drůbeže; čistění kuchyně a kuchyňského nádobí, čistění spíže a opatrování zásob ve spíži a ve sklepě.

Při úklidu: Upravování příbytku; upravování postelí, ometání, metení, mytí podlah, utírání nábytku, čistění oken a lamp a vůbec vše, co dívka jako budoucí hospodyně zapotřebí jest věděti a uměti.

Při prádle: Praní, mandlování, a žehlení prádla, šatů, sukní, mužských límců a košil.

Při chlévě: Dohlížení při krmení a ošetřování dobytka; nasazování a opatrování drůbeže; dojení a zužitkování mléka; výroba másla a sýrů.

V zahradě: Sazení, zalévání, okopávání, pletí zeleniny i květin; čistění zahrady. — Opatrování včel.

Aby chovanky ve všech pracích domácího hospodářství se vycvičily, rozdělí se ve dvě čety. Každá četa zůstane při téže práci jeden týden. Jedna četa obstarává vaření a úklid; druhá četa má na starosti prádlo a praktická cvičení při dobytku a v mlékárně.

Pro praktický výcvik chovank zřízeno jest při ústavě větší, moderně zařízené hospodářství s chovem domácích zvířat, malá mlékárna, zahrada zelinářská i ovocná; včelín. Poučné vycházky konají chovanky, na vůkolní hospodářské statky vzorně zařízené a do průmyslových závodů.

V pracovně čili v kursu pro ženské ruční práce učí se chovanky hotoviti prádlo mužské i ženské, kreslení střihů, šití šatů a braní míry. Vyšívání, hotovení kostelních věcí a j. pracím ozdobným. Spravování prádla i oděvu. Učí se také náboženství, nauce o vychování, zdravotnictví, písemnostem a počtům pro praktický život potřebným; nejdůležitějšímu o vedení domácnosti.

Přírodní vědy.

Nejvyšší vodopád světa. Před 10 lety objeven v Mexiku v San Cautan Canonu vodopád, jenž se řítí s výše 931 m; jest tedy o 200 m vyšší než vodopád Cerosola v Alpách, jenž vrhá své vody s výše 731 m a do objevení vodopádu mexického za nejvyšší považován byl.

Množství prachu ve vzduchu. Přírodopysce Aitken vypočetl pomocí svého důmyslného přístroje na měření prachu, že na 1 cm³ vzduchu připadá za klidného počasí v horách 50—60 částic prachu, v městečkách však až 40.000, ve velkoměstech 1—2 mill.

Ochrana ptáků proti kočkám. Nejjednodušší prostředek, aby se kočky nemohly dostat na stromy a nevráždily užitečného ptactva, jest Hinsbergův obojek. Obojkem obtočí se strom a hroty na horním obvodu jsou obráceny tak, že brání kočce přes ně nahoru se dostat. Obojky hotoví se z papíru, jenž je značně tvrdý a dobře vzdoruje počasí, nebo z plechu, jehož hroty jsou ovšem ostřejší. V prostoru mezi papírovým obojkem a stromem skrývají se larvy a housenky, jež jsou v zimě ptactvu vítanou potravou.

Jak drahé jest osvětlení. Jest zajímavo vypočítati si, jak velké jsou výdaje při různých způsobech osvětlovacích. Za jednotku světla užívá se intenzita normální stearinové svíčky, jež stojí 14 h. Osvětlení lampou petrolejovou s okrouhlým knotem stojí méně asi 4·25 h, s obyčejným knotem 1·7 h. Otevřený motýlový plamen plynový se štěrbinovým hořákem stojí o něco více než světlo uhelné elektrické žárovky, která stojí 2·65 h. Plynový plamen s okrouhlým hořákem jest o málo levnější. Pak následuje lihové žárové světlo v ceně 1·6 h. Světlo elektrické žárovky s kovovým vláknem stojí přes 1·2 h; rovněž tak jest drahé osvětlení acetylenové. Elektrická lampa oblouková, lampa benzinová a rtuťová vyžaduje menšího nákladu než 1·2 h. Ze všech svítiv jest však nejlacinější plynové světlo žárové.

Kdy kvete šeřík! Dle několikaletých pozorování počíná kvésti šeřík obecný (*Syringa vulgaris*), také bez modrý zvaný, v Athenách 15. března; v Bozenách a Ženevě 21. dubna, v Paříži 28., v Darmstadtu 29., ve Vídni 30.; v Giesenách 4. května, v Londýně 6., v Berlíně 8., v Břeclavě 12., v Mnichově 14., v Edinburce 17., v Kodani a Královci 28.; v Göteborgu a Moskvě 2. června, v Kristianii 4., v Abo 8., v Petrohradě 10., ve Stockholmu 11. a v Tornea 27. června. Tato data sdělil prof. dr. A. Kirchhoff v úvahu ku prof. dr. A. Penckově dílu „Německá říše“ a připojil: „Uplynou tedy dle toho mezi rozkvetením v Athenách a v Torneu (nejsevernějším městě Finska) skoro tři a půl měsíce, podobně jako mezi mizením mrazu v lombardské níživě a Laponsku, jenom že tento odchod zimy onomu vjezdu ladného jara o osm týdnů předchází.“ g

Barva květin. Kterýsi přírodopysce pozoroval mnoho květin chtěje zjistiti, která barva nejčastější je při květinách. Při 808 shledal žlutou barvu, která bývá nejčastější. Bílou našel při 687, červenou při 504, zelenou při 313, modrou při 157, měnivou barvu při 136, fialovou při 122, více barev mělo 68 druhů. Žlutá bývá u květin, které rostou v roklinách, na nerovné, neobděláné půdě, v lese je nejvíce bílých, ve vlhku při vodě nejvíce zelených květin.

— m — Prof. † Zenger píše ve svých přednáškách „O nové soustavě světové“ na str. 8. a 9.: „Není nezajímavo vzpomenouti si případu z bible, kde se praví, že Josue, když volal k Bohu, aby slunce zůstalo

po čas boje na nebi státi, byl vyslyšen, což arci se protiví všem soustavám; ale novodobá astronomie počítajíc nazpět do oněch dávných dob, potvrdila správnost fakta v bibli uvedeného v tom smyslu, že právě na tom místě a v den oné bitvy bylo před západem slunce úplné jeho zatmění na samém obzoru, tak že, když měsíc přešel přes slunce, zdálo se, že toto státi zůstalo nepohnutě na obzoru, poněvadž před tím zdálo se zapadnouti a pak se opět objevilo.“

Katolický spolek českého učitelstva koná valnou schůzi dne 25. července 1908 o 9. hod. dopoledne na Velehradě „u Heroldů“. 1. Mše sv. za zemřelé členy. — 2. Zahájení schůze o 10. hod. — 3. Formalie. — 4. Přednáška p. nadučitele Berga: „O významu a důležitosti biolog.-vyučov. v ohledu mravním ve škole“. — 5. Rozhledy po organisaci pokrokové a organisaci katol. učitelstva. (Ref. p. M. Koutný. — 6. Volné návrhy. — Žádáme snažně a důtklivě P. T. členy spolku, aby se důležité schůze té v plném počtu letos účastnili. Výbor.

Zahájení činnosti jubilejní hospodářsko-vychovatelské besídky v Nivnici dne 12. července. Slovácko oživuje. I do nejzazších dědinek vniká již ponenáhu katolické uvědomění a pokrok hospodářský. O organisaci mládeže škole odrostlé stará se katolický spolek rolnický, o rozšíření a prohloubení vědomostí stavovských počíná pečovati katolický spolek českého učitelstva na Moravě. Činnost jest záslužná. První pokus učiněn v Nivnici, největší to obci venkovského okresu uh.-brodského. Založena tu na památku 60letého císařského jubilea „Jubilejní hospodářsko-vychovatelská besídka“. Professor theol. fakulty olom. Msgr. Dr. Kachník poskytl prostředky a místnost, výbor katolického spolku českého učitelstva postaral se o zřízení. Den zahájení činnosti „besídky“ byl pravým svátkem celé obce nivnické. Slavobrána a prapory, ověňčený dům, v němž „besídka“ umístěna, svědčily, jaký zájem mají představenstvo obce, občanstvo a dorůstající rolnická omladina o nový ústav. Předseda katolického spolku českých učitelů, posl. Kadlčák uvítán večer před slavností střelbou a hudbou, jež před domem Dra. Kachníka, kdež pan poslanec byl ubytován, koncertovala.

Ráno sloužena mše sv. vldp. msgr. Dr. Kachníkem.

Besídka pro jinochy a muže zahájena přesně o půl 1 hodině. Předseda pan posl. Kadlčák uvítal hosty, vzpomenuť účelu besídky a zakladatele a vylíčil zásluhy Jeho Veličenstva o stav rolnický, načež povolal J. V. třikrát „sláva“, jež s nadšením opěťováno a zazpívána s průvodem hudby nivnické hymna císařská.

Slova se ujal pan odborný učitel Hubert Peřina, řečník poutavého přednesu a důkladných vědomostí praktických. Poukázal na pokrok zemědělský, jenž s sousedních státech pramenem jest národního bohatství. Vypočetl, kolik vagonů cizí mouky spotřebuje se do roka v okrese uherbrodském, což by okres sám mohl poskytnouti, kdyby rolnictvo se snažilo

půdu svou rozumně dle nejnovějších vymožeností vzdělávati. První podmínkou výnosnosti půdy jest dobré orání.

Řečník pojednal názorně o druzích orání, zvláště o tak zv. podmítání, jež právě nyní rolníci konají.

Schůze účastnilo se přes 500 rolníků a mladíků rolnických škole odrostlých. Do „besídky“ dalo se hned 78 jinochů zapsati. O 2. hod. konal slavnostní požehnání místní farář dp. Janíček. Po požehnání zahájena ihned besídka pro dívky a ženy. Dobře 400 žen a dívek rolnických tísnilo se v místnostech „besídky“, křížem a obrazem Jeho Veličenstva za příčinou šedesátiletého jubilea vyzdobených. Předseda katolického spolku českých učitelů na Moravě Josef Kadlčák zahájil modlitbou a proslovem schůzi a pojednal poutavě „o upravování půdy pro zeleninu“. Zmínil se, jak hospodyně v tomto kraji draho zeleninu v městě kupují, kdežto by si ji pohodlně v zahradách vypěstiti mohly, jak učinila již hospodyňka při „besídce“ ustanovená. Pojednal o připravování hnojiva pro půdu na zeleninu, o sázení, kypření, o druzích zeleniny, již lze pěstovati. Upjatá pozornost a potlesk byly panu poslanci odměnou za námlahu a vhodné poučení. Zaspívána hymna císařská za doprovodu hudby a hymná národní, čímž první besídka skončena. Zapsáno 73 dívek.

Činnosti první „besídky“ voláme srdečně „Zdař Bůh“!

Z katolického světa. (Katolické učitelstvo v Itálii.) Katolické učitelské družstvo „Niccolo Tommaseo“ dobře prospívá, tak že počet členů jeho se ve dvou letech zdvojnásobil. Učitelé čím dále tím více nabývají odvahy přistupovati ke katolickému družstvu odbornému, které velice potírá nečistou práci národního učitelského družstva, které jest v rukou svobodných zednářů. Tento ukaz jest nemalé vážnosti pro náboženské vyučování ve školách v Itálii.

— *m* — **Ze země „volnosti“.** V Paříži mají policisté doprovázeti dívky domů ze školy. Tak se má zabrániti, aby různí „přítelíčkové dítek“, kteří obyčejně vyčkávají před školou konec vyučování, nepřišli s děvčátky do styku. Policejní prefektura vyšle ku každé dívčí škole dva policisty, kteří dívky ve dvou odděleních seřazené rychle a bezpečně doprovodí do blízkosti jejich domova. Taková opatření jsou nutna v socialisticko-zednářsko-židovské Francii!

— *m* — **Učitelé v Chicagu** žádají, aby zaveden byl na školách opět tělesný trest a aby se ho ve vážných případech užívalo, aniž by z toho povstalo nějaké ukrutenství. I soudcové v Chicagu, jimž přiděleno soudnictví mládeže, se vyslovili, že špatné dítě může mnohdy přivést na lepší cesty jen výprask.

Literatura.

1. **O rodině a 2. Rozbor a obrana encykliky sv. Otce Pia X. o názorech modernistů** zovou se dva spisy, vydané jako zvláštní otisky z „Křesťanské Školy“ slovným šířitelem křesťanské filosofie univ. prof. Ph. Drem Eug. Kadeřávkem.

1. První spis zabývá se křesťanskými zásadami o rodině. Předmět v dobách našich, kdy útočí se na manželskou nerozlučitelnost a kdy o účelu

manželství, o celibátu, o právech a povinnostech manželů, o emancipaci žen, o poměru rodičů k dítkám a dítek k rodičům tolik bludných rozšířeno jest názorů, jistě úvahy hodný. A pan spisovatel podává vše logicky jasně, učleněně, neodchyluje se v ničem od osvědčených zásad ethiky katolické. V odstavci „o povinnostech rodičů k dítkám“ uvedeny stručně zásady, jimiž jest se křesťanským rodičům při výchově dítek řídit a udány prostředky, kterými rodiče želaného výsledku při výchově dítek svých dosáhnouti mohou.

2. Spis druhý rozebírá a hájí encykliku papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“ proti naukám modernistů, pojednává o modernistovi jako filosofu, jako věřícím, jako theologu, jako historiku a kritiku, jako apologetovi a reformatoru, o důsledcích a příčinách modernismu a o prostředcích, jichž modernisté užívají jakož i prostředcích, jichž užití, aby nauky modernistů byly odstraněny. Pan spisovatel, jenž po dvacet let byl napřed professorem klassické filologie na gymnasiu, než přešel na theologickou fakultu české university v Praze, jest jistě na výsost uschopněn, aby vystihl smysl latinské encykliky, což není tak snadno, neboť vyžaduje se k tomu nejen znalost jazyková, ale i obeznámenost s filosofickými soustavami, proti nimž encyklika čelí. I jest nám s upřímnou radostí doznati, že jest rozbor ve všem jasný, přehledný a že každý český intelligent, jenž si rozbor přečte, nabude přesvědčení, že jedná se zde o završení nauk, jež základy víry nejen katolické ale i křesťanské vůbec podrývají a samy v sobě plny jsou odporu.

První spis rozesílá pan spisovatel věnováním, druhý dostati lze u něho na Král Vinohradech 662 po 30 h. Čistý výtěžek věnovám jest knihovně k. c. semináře pražského.

Dr. Jos. Kachník.

Příručka zeměpisná pro žáky na školách obecných a měšťanských k domácímu opakování a nacvičení zeměpisného učiva s přídavkem o pojmu ústavy a zeměpisu mathematického. Sestaveno od Bohumíra Schreiera. Přeložil Mil. Novotný. Na skladě u Aug. R. Hitschfelda, knihkupce ve Šternberku (Morava). Cena 26 haléřů.

Ve škole obecné jest na vyšších stupních vyučovati zeměpisu na základě čítanky a jest zakázáno užívati nějakých pomocných knih. Povážíme-li, jak skrovný jest počet článků zeměpisných a jak obsáhlá jest látka zeměpisná, podíváme se nemálo, jak může někdo po žácích 11—14letých žádati, aby tak obsáhlé učivo jedině na základě své paměti ovládali. Vždyť žáci téhož stáří jsou na školách měšťanských nebo středních, mají pomocných knih až až. Proč tedy žáky školy obecné tak zbytečně přetěžovati a přímo trápit. Učitel školy obecné jest přímo nucen, nechce-li poznov a poznov vše probírat, aby pojednané učivo žákům napisovati dal, aneb chtě nechtě po nějaké příručce zeměpisné sáhl. Bez toho neb onoho se při vyučování zeměpisu nižádným způsobem neobejde!

Příruček zeměpisných jest sice několik, mají však po většině tu vadu, že jsou příliš obsáhlé. Výše vzpomenutá příručka jest přímo vzorem stručnosti, neb, ač obsahuje vše pamětihodné a důležité, podává nám ze všeho zhuštěnou tresť, která sama sebou v žákově paměti vše vybavuje, co učitel ve škole obsáhleji jednal.

Přihleďmež jen ku horopisu, vodopisu a místopisu, a shledáme, že nic důležitého a významného opomenuto nebylo. Zvláště dějepisná data došla hojného povšimnutí při místopise. Taktéž věnována obzvláštní pozornost u všech zemí podnebí, přírodním plodinám, průmyslu a obchodu, kteréžto věci vlastně vlastní zeměpis tvoří.

U cizích zemí udáno vždy kolikrát ta která říše větší neb menší jest naší říše Rakousko-Uherské. Podobně i počet obyvatelstva srovnáván buď s počtem obyvatelstva celé naší říše, aneb s počtem obyvatelstva v Čechách neb na Moravě.

Pěkně a srozumitelně jest vyložen význam měřítka na mapách. Každý, i méně chápavý žák může dle toho vzdálenosti na mapách určovat, což žákům nemalou radost působí.

Na předním místě pojednává se vystižně o Moravě, pak podán jest všeobecný přehled říše Rakousko-Uherské. Při jednotlivých korunních zemích Rakouských a zemích koruny uherské pojednány jsou stručně povaha půdy, vodstvo, plodiny a živnosti, místopis. V přehledu Rakousko-Uherska dočítáme se povšechně o podnebí, obyvatelstvu, zemědělství, chovu dobytka, vyskytu nerostů, průmyslu, obchodu a vzdělání. V dodatku seřaděny jsou jednotlivé země naší říše dle velikosti a lidnatosti.

Při Evropě uvedeny jsou poloha, hranice, poloostrovy, části moře, pohoří, nížiny, řeky, jezera, podnebí a jednotlivé státy. U každého státu udána jest velikost a lidnatost u srovnání s naší říší, politická správa a nějaká vystižná charakteristická známka. Dále podnebí, obyvatelstvo dle národnosti, rolnictví, chov dobytka, hornictví, průmysl, obchod a místopis. Nic důležitého není opomenuto, tak že o každém státu nabudeme jasného obrazu. V dodatku seřaděny jsou jednotlivé státy dle velikosti a lidnatosti.

Při ostatních dílech světa udány jsou velikost a počet obyvatelstva, členitost, ostrovy a poloostrovy, části moře, povaha půdy, vodstvo, státy, města, kolonie, podnebí a plodiny.

O rakouské ústavě podáno to nejdůležitější se zvláštním zřetelem ku Moravě. Dočítáme se zde jak se konají volby do obecního výboru. Z kolika členů se skládá obecní výbor. Kdo jest k volbám oprávněn. O volbě starosty a radních. O působnosti obecního výboru.

Velice vystižně pojednáno o zemském sněmu, říšské radě, působnosti říšské rady, delegaci, neobmezené moci císařově, povinnostech a právech státních občanů, o ministerstvech. Konečně o politické správě Moravy.

Ze zeměpisu mathematického podává se poučení o rozdělení těles světových, slunci, tvaru země, obzoru, čárách na globu, rovníku, pásmech zemských, ekliptice, denních a ročních časech, kalendáři, svátcích, měsíci, zatmění měsíce a slunce. V dodatku uvedeny rozměry na zeměkouli.

Skutečně doznati sluší, že příručka tato žákům výtečně poslouží a učitelé práci usnadní. Jest to zhustěný, stručný slovník zeměpisný. Přáli bychom vydavatelé, aby se dočkal několikerého vydání této na výsost praktické příručky.

Dagobert Berg.

„Vychovatelské Listy“

vycházejí 20. každého měsíce, vyjma měsíce srpen a září.

Roční předplatné 6 K zasílá se administraci do Brna, Petrov č. 1. Za redakci odpovídá KAREL TIRÁY, katecheta v Ivančicích. - Týž přijímá všechny literární příspěvky. ∴ Administraci vede sl. Hedvika R u b r o v á, učitelka. ∴ Expedici obstarává knihtiskárna F e r d. N a v r á t i l a v Ivančicích. - Tamtéž se zasílají reklamace.

Všechny příspěvky se honorují.

Tiskem Ferd. Navrátila v Ivančicích.